

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja hariduseteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika

Viktoria Kotsjuba

“Ka mina olen inimene!” – Eesti sisserändajate kogemused

Magistritöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2017

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud käesoleva lõputöö ise ning korrektselt välja toonud teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud, lähtudes Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi magistritöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Viktoria Kotsjuba

29.05.2017

Tänuõnad

Teekond käesoleva magistr töö valmimiseni on olnud kohati keerukas ja pikk. Vaatamata erinevatele takistustele, on mul hea meel, et valmis töö, mis annab praktilist sisendit sisserändajate maailma ja jagab nende kogemust Eestis. Soovin tänada juhendajat Judit Strömpl'it igakülgse abi ja julgustuse eest antud magistr töö fookuse juures püsimise osas.

Täna siinkohal ka kõiki neid inimesi, kes vastasid minu kutsele jagada oma lugu vaatamata sellele, et riskisid saada kriitika osaliseks. Täna teid südamest, sest ilma teie panusega ei oleks käesolevat magistr tööd. ega ka IAAM kampaaniat!

Siirad tänuõnad minu abikaasale, kes on mind kogu magistr töö kirjutamise protsessi vältel julgustanud ja toetanud. Siirad tänuõnad ka minu perele, eriti emale ja õdedele, kes on oma elu eeskujuga kehastanud seda, kuidas märgata erinevuses inimlikkust ja kosta nende eest, kelle hääl on kuidagi summutatud.

ABSTRACT

“I am also a person!” – Experiences of migrants in Estonia

For various reasons many people are migrating today. The reasons for migration are diverse, often complex, but what unites all migrants is the experience of exchanging a familiar environment for a foreign environment. During recent years anti-migrant sentiment and hate speech in European societies has spread. This can also be seen in Estonia. The public discourse seems to be painting a onesided representation of migrants, which only deepens the fear and prejudice towards migrants. A study, which analyses a variety of migrants' stories and experiences, broadens the concept and category of migrants. Thus, the goal of the thesis was to analyze the experiences of migrants in Estonia.

The study is qualitative. The data was collected by interviewing 10 migrants. A narrative interview was conducted with the participants of the study and focused on their experiences in Estonia.

The theoretical framework is based on Clive Baldwin's narrative theory, which provides a comprehensive way to understand participants' narrative Self, their society, communities, friends and family. The narratives capture a wider national order.

The results showed that individual narratives reflect structural conditions, social patterns and politics of the local society as well as construct rhizomatic selves. Narratives of the participants encapsulated the complexity and multiplicity of various reasons for migrating. The experiences of migrants showed that experiences of discrimination have different consequences depending on ethnicity, country of origin and physical attributes.

Based on the results, it could be concluded that more effort is needed to create a socially inclusive society in Estonia.

Sisukord

Autorsuse kinnitus.....	2
Tänuõnad	3
Sisukord.....	5
1. Sissejuhatus	7
Uurimuses kasutatavad mõisted	9
2 Teoreetiline ülevaade	11
2.1 Ülevaade rändest	11
2.1.1 Vastuvõturiigi elanikkonna hoiakud sisserändajate suhtes.....	11
2.1.2 Migratsiooni valdkond sotsiaaltöös.....	15
2.1.3 Sisserändajate lõimumiseks ettenähtud teenused.....	16
Teenused uussisserändajatele	16
Teenused rahvusvahelise kaitse saanutele.....	17
Teenused kolmandatest riikidest kodanikele.....	18
Teenused eesti keelest erineva emakeelega püsielanike lõimumise toetamiseks....	18
2.2 Narratiivi ja identiteedi kujunemine	19
2.3 <i>Mina</i> – olemuslik, dialoogiline ja risoomilik.....	21
2.3.1 Olemuslik <i>Mina</i>	22
2.3.2 Dialoogiline <i>Mina</i>	23
2.3.3 Risoomne <i>Mina</i>	23
2.4 Identiteedi kolm komponenti.....	24
2.5 Probleemiseade	25
3 Metodoloogia	26
3.1 Meetodivaliku põhjendus	26
3.2 Uurimuse kontekst ja valimi tutvustus.....	27
„i am a migrant“ projekt.....	27
Uurimuses kasutatava mõiste põhjendus ja valimi tutvustus.....	28
3.2 Andmekogumise ja analüüsimeetodid	30
Valimi moodustamine	30
Andmete analüüsimeetod.....	32
3.3 Uurimuse eetilised probleemid ja lahendused.....	33
3.4 Eneserefleksioon.....	35
3.5 Uurimuse teostamise protsess	35
4 Uurimistulemused – analüüs ja arutelu	38
4.1 Elu enne Eestisse tulekut.....	40
4.2 Rändeteekonna kogemused ja teostus	45
4.3 Kogemus Eesti ühiskonnas	48
4.4 Kuuluvuse tunne.....	55
4.5 Eneseteostus Eestis	59

4.6 Kujunenud arvamus Eestist	62
4.7 Identiteedi muutused seoses integreerimisega Eesti ühiskonda	65
4.8 Tuleviku väljavaated	68
4.9 Eneseesitlemine	71
4 Järeldused ja kokkuvõte	74
Kasutatud Kirjandus	78

1. Sissejuhatus

Ränne ei ole haruldane nähtus. Kõik elus on ühel või teisel viisil osa rändest. Ränne tähendab ümberkolimist sama riigi teise piirkonda või hoopis teise riiki (Council of Europe, 2017). Inimesed rändavad erinevatel eesmärkidel, ületades kodakondsusjärgseid piire kas seaduslikult või ebaseaduslikult. Rändamise põhjused, sealhulgas tõmbe- ja tõukefaktorid, on samuti igal inimesel erinevad. Kõiki rändajaid ühendab aga tuttava keskkonna vahetamine neile võõra elukeskkonna vastu.

Tingituna viimaste aastate rändekriisist ja üldisest poliitilisest ebastabiilsusest, on nii Eestis kui ka mujal kerkinud esile eelarvamuslik suhtumine rändesse. Hirm, eelarvamused ja viha sisserändajate vastu on ulatuslik ning kasvav, mitte ainult Eestis, vaid ka mujal. Sisserändajaid kiputakse käsitlema “julgeolekuohu”, kurjategijate või muidusööjatena, mis kõik kinnistab vaenulikkust sisserändajate vastu (Council of Europe, 2017). Välismaalt sisserännanute soov on kindlustada oma ja oma perele parem elu ning mõningatel juhtudel tagada kaitset tagakiusamise eest (ibid). Kuigi sisserändajate inimõigused on tagatud mitmete dokumentide ja mehhanismide kaudu (vt. nt. Inimõiguste ülddeklaratsioon), siis praktika näitab muud ning ei ole olemas ühtegi dokumenti, mis kinnitaks õigust valida oma elukohariiki inimõigusena (ibid). Lisaks võivad õigusliku staatuse kaotanud või riigis ebaseaduslikult viibivad sisserändajad saada osaks kuritarvitamisele või tabamise korral ebainimliku ning alandava kohtlemise osalisteks (ibid). Sisserändajad on haavatavad, kuna nad on vastuvõtu riigis võõrad. Nad ei pruugi osata kohalikku keelt ning tunda kohalikke kombeid, seaduseid. See kõik vähendab teavet nende õigustest ning võib asetada sisserändajad olukorda, kus nad saavad osaks rassismile või diskrimineerimisele (ibid).

Vaenulikkus sisserändajate vastu võib põhjustada või põhjendada sisserändajate vastast vägivalda ning ksenofoobilisi hoiakuid. Vaenulikkus sisserändajate vastu on probleem, sest see pärsib vastastikust mõistmist ja avatust, mis on oluline lõimumisel. Iga riigi huvides on hästi integreeritud, sidus ja solidaarne ühiskond, sest see väldib konfliktide

teket erinevate inimrühmade vahel, aga ka sotsiaalse isolatsiooni teket. (Kultuuriministeerium, 2014)

Vaadates erinevaid Eesti elanike seas läbiviiduid uuringuid rändesse suhtumise ja hoiakute kohta, tuleb esile, et hoiakud on pigem negatiivsed ning elanike seas on vajadus täiendava informatsiooni järele (Ainsaar, Asser, Beilmann, Rämmer, Nahkur, Masso 2016; Voog, 2016). Sisserändajatest tervikliku pildi ja arusaamise kujunemiseks, on oluline omada informatsiooni ja seega on oluline suurendada kohalike sisulist ja otsest kokkupuudet sisserändajatega. Kui eelarvamuste kujunemist ja ksenofoobiliste hoiakute tekkimist mõjutab puudulik informeeritus sisserändajate osas, siis on oluline aidata mõista, et sisserändajad on inimesed nagu ka kohalikud (Opermann, 2015). Antud uurimuse eesmärk on analüüsida Eestisse sisserännanute kogemusi uues elukohariigis, Eestis. Uurimuse eesmärgist juhitudna püüab uurimus vastata järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuidas seletavad sisserändajad oma rändepõhjusti?
2. Kuidas kogevad sisserändajad elu Eesti ühiskonnas?
3. Millega tegelevad erinevatest päritoluriikidest sisserändajad Eestis?
4. Kuidas sisserändajad määratlevad ennast rändajana?

Uurimuses kasutatavad mõisted

Uussisserändaja – on isik, kes on Eestis elanud seaduslikult alla viie aasta. See võib olla välismaalane, kellele on antud Eesti tähtajaline elamisluba välismaalaste seaduse või välismaalastele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse alusel. Uussisserändaja võib olla ka Euroopa liidu kodanik ja tema pereliikmed, kes on Eestis omandanud tähtajalise elamisõiguse Euroopa Liidu kodaniku seaduse alusel. (Siseministeerium, 2015)

Euroopa Liidu (EL) liikmesriigi kodanik – Iga Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik on ühtlasi ka Euroopa Liidu kodanik. Euroopa kodakondsus täiendab liikmesriigi kodakondsust, kuid ei asenda seda. (Integratsiooni Sihtasutus, 2017)

Kolmanda riigi kodanik - välismaalane, kes on muu riigi kui Euroopa Liidu liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni kodanik. (ibid)

Migrant - migrant võib olla inimene, kes ületab või on ületanud rahvusvahelised, kodakondsusjärgsed või alalise asukoha järgsed piirid, olenemata tema legaalsest staatusest, vabatahtlikust või sunniviisilisest rände olemusest, rände põhjustest ning rände pikkusest”. (IOM, 2011)

Põgenik – üldtermin kõigi kohta, kes on põgenenud päritoluriigist, olenemata põhjustest (Vabariigi valitsus, 2017).

Varjupaigataotleja – põgenik, kes on varjupaigataotluse esitanud ning ta ei ole veel tunnustatud pagulane (ibid).

Pagulane – isik kelle kaitsevajadus on tuvastatud. Tal on põhjendatud tagakiusukartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning talle on antud kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel. (ibid)

Täiendava kaitse saaja – välismaalane, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kelle väljasaatmine või kodumaale tagasisaatmine võib talle kaasa tuua tõsise ohu (näiteks

surmanuhtlus, piinamine, muu ebainimlik või inimväärikust alandav kohtlemine ja karistamine, rahvusvaheline või riigisisene relvakonflikt) (ibid).

Rahvusvahelise kaitse saaja –välismaalane, kes on tunnistatud pagulaseks või täiendava kaitse saajaks ja kellele on antud teises riigis tähtajaline elamisluba (ibid).

Sisserändaja – välismaalane, kes asub alaliselt või pikaajaliselt riiki elama (Integratsiooni Sihtasutus, 2017).

Eesti keelest erineva emakeelega püsielanik – isik, kes on Eestis viibinud seaduslikel alustel üle viie aasta; on omandanud Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras; on määratlemata või muu riigi kodakondsusega (Kultuuriministeerium, 2014).

2 Teoreetiline ülevaade

Peatükk koosneb kahest teoreetilisest osast. Esimene osa seab teoreetilise raamistiku rände teemale, sisserändajatele pakutavatele teenustele ja sotsiaaltöö valdkonnale, mis tegeleb sisserändajatega. Teine osa loob teoreetilise raamistikku töös kasutatavale uurimismeetodile.

2.1 Ülevaade rändest

Eelmisel aastal rändas Eestisse 14 822 inimest ja Eestist välja 13 792 inimest (Statistikaamet, 2017). Statistikaameti andmete kohaselt on enamik rändes osalejatest Eesti kodanikud. Sisserändajate seas oli Eesti kodanikke 48% ning 66% just väljarändajate seas. Välisriikide kodanikest saabus Eestisse 2016. aastal kõige rohkem Ukraina kodanikke ning Vene, Soome ja Läti kodanikke. Lisaks töi Statistikaamet (2017) välja, et 88% Eestisse sisserännanutest on pärit Euroopast, enamasti Euroopa Liidust ning kolmandatest riikidest sisserändajad on enamasti kas USA-st, Austraaliast või Indiast. Teist aastat järjest ületab Eestisse sisseränne väljarännet.

Rännet võib liigitada järgmiselt:

- ajutine tööränne ehk võõrtöölised,
- kõrgelt kvalifitseeritud töö- ja ettevõtlusrändajad,
- ebaseaduslikud rändajad ehk isikud, kes sisenevad riiki vajalike lubadeta ja dokumentideta,
- sundrändajad ehk kas rahvusvahelise kaitse saajad, varjupaigataotlejad või põgenikud, kes on väliste tegurite tõttu sunnitud lahkuma,
- pereliikmed, kes liituvad juba varem riiki rännanud pereliikmetega,
- tagasipöörduvad rändajad, kes pöörduvad peale ajutist välismaal viibimist tagasi kodumaale,
- kodakondsuseta isikud, keda ükski riik ei tunnista oma kodanikeks ja ei paku kodanikele mõeldud õigusi (Council of Europe, 2017).
-

2.1.1 Vastuvõturiigi elanikkonna hoiakud sisserändajate suhtes

Uuringus Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa Sotsiaaluuringu andmetes tuli esile, et võrreldes teiste Euroopa Liidu (EL) riikidega, oli Eesti nii rahvusvahelise kaitse saajate kui sisserände suhtes üldiselt üks negatiivsemalt meelestatuid riike (Ainsaar jt 2016). Ka 2015. ja 2016. aastal riigikantselei poolt tellitud uuringutest tuli esile, et kuni 30% vastanutest peab välismaalaste Eestisse kolimist ohtlikuks ning ligikaudu pooled olid seda meelt, et rahvusvahelise kaitse saajaid ei peaks riiki lubama (TNS Emor, 2015; Voog, 2016).

Eesti elanikkonna hoiakute ränderaportist (2016) selgus, et rändehoiakute kujunemisel oli reaalsest faktidest olulisem see, kuidas sisserände teemat meedias kajastati - mida kõrgem oli elanike seas eestikeelsete tele- ja raadiokanalite, ajalehtede ning ajakirjade kaudu antud teemaga kursis olemine, seda negatiivsem oli suhtumine rändesse (Ainsaar jt 2016). Uuringus tuli samuti esile, et mida sensatsioonilisemalt meedias rändeteemat kajastati, seda tõenäolisem oli konflikt kohalike ja sisserändajate vahel (ibid). Ka 2015. aastal riigikantselei poolt tehtud uuring kinnitab, et rändekriisi temaatika kajastus meedias tekitas elanikes emotsionaalse šoki (Voog, 2016). Antud tulemusi toetab ka Atwell ja Mastro (2015) poolt varasemalt läbi viidud uuring, kus uuriti meedia mõju rändehoiakutele. Uuringus avastati, et kokkupuude ohustavate sõnumitega meedias mõjutab otseselt suhtumist ja ebainimlikustab sisserändajaid kohalike silmis. Temaatika sensatsiooniline kajastus meedias võimendab hirme ja tajutud ohutunnet. Nagu ka Eesti rändehoiakute raportis esile tuli, siis kinnitas ka antud uurimus, et mida kõrgem on kohaliku meedia kanalite jälgimine, seda kõrgem on tajutav oht vähemusgruppide, antud juhul sisserändajate, osas (Atwell ja Mastro, 2015). Sõnavara mida kasutatakse meedias aga ka juhtide pool rändeküsimuste käsitlemiseks võib süvendada negatiivseid hoiakuid ning negatiivselt mõjutada sisserändajate kohanemist ja lõimumist nende uues elukoha riigis (Fangen, Hammarén, Johanss, 2010). Kui kasutatakse väljendeid nagu "immigrantide karjad" või migrandivood, siis võib kergelt ununeda, et tegemist on inimestega (Kressa, 2017). Kasutatav sõnavara võib mõjutada, seda avalikku diskursust sisserändajatest ja rändest sedasi, et sisserändaja muutub sünonüümiks ohule (Back ja Sinha, 2012). Eelpool mainitud uurimused kinnitavad, et massiteabevahenditel on oluline roll, sest need toovad päevakorda teatud teemad ning seavad läbi selle arutelule raamistikke (Ainsaar jt, 2016; Atwell ja Mastro, 2015). Meedia toodab teavet, mida

kodanikud kasutavad, et saada aru maailmas toimuvast ning mõtestada oma kohta selles maailmas (Berry, Garcia-Blanco ja Moore, 2015).

Lisaks viimaste aastate rändetemaatika sensatsioonilisele kajastusele, on esile tulnud ka segadus rändetemaatika mõistete kasutamises (vt. nt. Integratsiooni Sihtasutus, 2017; Kressa, 2017; Pagulasabi, n.d.; Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, 2014, 2017; Vabariigi Valitsus, 2017). See võib osutada probleemiks, kui sisserändajatele omistatakse sotsiaalset positsiooni ja tähendust, mis neid võibolla ei puuduta, tulenevalt nende erinevatest rändepõhjustest, trajektooridest ja motivatsioonist. Seega, kõiki sisserändajaid valede terminite alla liigitada on eksitav. ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNHCR) poolt on läbiviidud uurimus, milles analüüsiti viie erineva EL liikmesriigi (Itaalia, Rootsi, Hispaania, Saksamaa, Ühendkuningriigid) meediakajastust rändetemaatikast kahel perioodil – 2014. aasta lõpp ja 2015. aasta algus (Berry jt 2015). Antud uurimuse üks ülesandeid oli analüüsida, mis termineid kasutati, kirjeldamaks EL liikmesriikidesse sisenevaid sisserändajaid. Rootsi ja Saksamaa infoväljas olid peamiseks kasutusel olevateks terminiteks *pagulane* ja *varjupaiga taotleja*, kuid Itaalias ja Ühendkuningriikides oli peamiseks terminiks *migrant* ning Hispaanias kasutati peamiselt terminit *immigrant* (Berry jt 2015). Vaadates selle uuringu tulemust, siis ei ole uudiseks, et välismaal on erinevate rändega seotud terminite ja nimetuste osas segadus. Samamoodi on see ka Eestis. Seda näitab kasvõi erinevate rändetemaatikaga tegelevate asutuste jõupingutus luua informatsiooni, milles eristatakse ning defineeritakse erinevaid rändelaseid mõisteid (vt. nt. Integratsiooni Sihtasutus, 2017; Vabariigi Valitsus, 2017; Pagulasabi, n.d.; Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, 2014, 2017). Lisaks soovitati Eesti rändehoiakute raportis muuta käsitlust sisserändajatest kui ühtsest rühmast (Ainsaar jt, 2016). Sisserändajate ühtse rühmana nägemine selgitab, miks inimene, kes ei tööta rändespetsiifiliste teemadega ning omab peamist teavet meedia infoväljast, kus on kasutusel erinevate terminite paljususe või ekslikult ühtne mõiste, võib sattuda segadusse. Kindlasti on lihtsam käsitleda kõiki sisserändajaid ühtse rühmana, näiteks põgenikena, kuid selline käsitus on eksitav, sest see vähendab rände tõelist mitmekesisust, rändepõhjuste kompleksust ning võib süvendada negatiivsete hoiakute teket.

Tavaliselt uut ja tundmatut tajutakse ohtliku ja ähvardavana (Moscovici 1984 kaudu Augoustinos ja Walker, 1995). Moscovici (1984) järgi kujunevad inimeste arusaamad ja hoiakud selle läbi, et inimesed kombineerivad võõrad ilmingud ja sotsiaalsed stiimulid neile varasemalt tuttavate kujundite ja sotsiaalsete kategooriatega (Augoustinos ja Walkeri, 1995). Varasemad kogemused ja lood, mida räägivad isikud, kellega lähedasemalt suhtleme, on meile tuttavad ning mõjutavad seda, kuidas mõistame uut ja meile tundmatut. Arvestades massiteabevahendite olulist rolli ja mõju raamistike loomises, mida kasutame meid ümbritseva mõistmiseks ja ka Eesti rahvusliku koosseisu muutumist viimase sajandi jooksul, siis on arusaadav, et riigielanikel on sisserändajate suhtes pigem alalhoidlikud hoiakud (Ainsaar jt., 2016; TNS Emor, 2015; Voog, 2016). Seega protsessis, mil võõra tuttavaks teisendamisel toetutakse varasemale teadmisele, on arusaadavad hoiakud, et sisserändajad ohustavad kultuurilist puhtust või et Eestist lahkuvad inimesed mõjutavad Eesti elanikkonna vähenemist. Selle tulemusel käsitletakse sisserändajat võõra, ettearvatu ja ohtlikuna ning talle omistatakse üldistatud stereotüübid ja eelarvamused, võtmata arvesse sisserändajate erinevat tausta ja rändepõhjuseid. Arvestades ka UNHCR uuringus esile tulnud terminite paljusust rändetemaatika meedias kajastamisel, siis ei ole üllatav segadus sisserändajate osas ja sellest tulenev eelarvamus, et näiteks Tallinna tänaval kõndiv tumedanahaline mees on üle Vahemere tulnud varjupaigataotleja või hoopis potentsiaalne äärmuslane Lähis-Idast.

Eelnevalt mainitud uuringutele toetudes võib oletada, et kohalikel on sisserändajatega vähene sisuline ja otsene kokkupuude, kuid sisserändajatest tervikliku pildi saamiseks ja arusaamise kujunemiseks, on oluline omada informatsiooni. Immigratsiooniurija Pikkov põhjendab, et eelarvamuste kujunemist mõjutab just puudulik informeeritus sisserändajate osas, kuid igapäevaelulised kokkupuutepunktid sisserändajatega aitavad mõista, et sisserändajad on inimesed nagu ka kohalikud (Opermann, 2015). UNESCO (2016) esindaja Frank La Rue kinnitab seda, öeldes et sisserändajad on inimesed, kellel on samuti identiteet nagu kõigil teistel. Kontakt ja kogemus on oluline teineteise mõistmiseks. Lisaks, Eesti elanikkonna hoiakute ränderaport soovib negatiivsete hoiakute ja eelarvamuste leevendamiseks muuta sisserändajate kui ühtse rühma käsitlust. Selleks soovitatakse tuua kohalikenii sisserände tausta omavate inimeste lugusid

(Ainsaar jt 2016). Ka Ühendkuningriikide ekstremismi vastase mõttekoja Quilliam'i juht, Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsioon (IOM) ning paljud teised asutused ja organisatsioonid kutsuvad ülesse jagama sisserändajate narratiive, sest see leevendab negatiivseid ja eelarvamuslikke hoiakuid. (Russell, 2016; UNESCO, 2016).

2.1.2 Migratsiooni valdkond sotsiaaltöös

Sotsiaaltöö professioon püüab mõista inimest terviklikult, arvestades tema sotsiaalsed, kultuurilist, poliitilist konteksti, et mõista kuidas inimene ja keskkond mõjutavad teineteist (Baldwin, 2013).

Sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon defineerib sotsiaaltööd järgmiselt:

„Sotsiaaltöö on nii praktiline põhinev kui ka akadeemiline teadusala, mis aitab kaasa sotsiaalsetele muutustele ja arengule, inimeste võimustumisele ja vabanemisele ning edendab sotsiaalset ühtekuuluvust. Sotsiaaltöös on tähtsal kohal sotsiaalne õiglus ja inimõigused, kollektiivne vastutus ja erinevuste austamine. Toetudes sotsiaaltöö teooriatele, sotsiaal- ja inimteadustele ning pärimusteadmistele, ärgitab sotsiaaltöö inimesi ja struktuure ületama elus ettetulevaid raskusi ning suurendama heaolu” (tõlkinud Marju Selg MA, 2014).

Sotsiaalsetele muutustele ja arengule kaasaaitamine, sotsiaalse ühtekuuluvuse edendamine ja inimeste võimustumine ning vabanemine on sotsiaaltöö peamised ülesanded (Selg, 2014). Selg (2014) avab definitsioonis kasutatuid põhimõisteid selgitades, et inimene võib seista silmitsi struktuursete tõketega (ajaloolised, sotsiaal-majanduslikud, kultuurilised, ruumilised, poliitilised ja personaalsed tegurid), mis võivad kaasa aidata ebavõrdsuse, diskrimineerimise, ekspluateerimise ja rõhumisele. Kesksel kohal sotsiaaltöös on seega vabastav ja võimustav praktika, mille eesmärgiks on esile tõsta ja arutada neid struktuurseid allikaid, mis võivad tekitada rõhumist (nt. rass, emakeel, kultuur jt). Lisaks, selgitab Selg (2014), et sotsiaaltöö seisab inimõiguste ja sotsiaalse õigluse eest kõigil tasanditel rõhutades inimese ja ühiskonna vastastikust sõltuvust.

Läbi erinevate teenuste, mida osutatakse spetsiifiliselt sisserrändajatele aga ka üldiselt Eesti alalistele elanikele puutuvad sotsiaaltöö professionaalid kokku sisserrändajate sihtrühmaga. Kokkupuude teisest kultuurist klientidega, aga eeldab sotsiaaltöötajalt vastavaid teadmisi, nagu: kliendi kultuuri tundmine, eri kultuurirühmade sotsiaalsete väärtuste eripära arvestamine, käitumise stereotüüpide ja iseärasuste tundmine (Jakubkovska, 2010 kaudu Karelsohn, 2013). Sisserrändajatega kokkupuutumisel on oluline tunda oma sihtrühma ja suhtuda klienti terviklikult, võttes arvesse tema minapilti mõjutavaid erinevaid tasandeid (vt joonis 1). Kuna ka sotsiaaltöö professionaal on inimene, kellel on omad väärtused ja kujunenud hoiakud, siis on oluline sotsiaaltöötajal teadvustada oma hoiakuid sihtrühma ja tema väärtuste ning hoiakute mõju tööle kliendiga.

2.1.3 Sisserrändajate lõimumiseks ettenähtud teenused

Kuna pooled antud magistritöö uurimuses on kas EL liikmesriigi või kolmandatest riikidest pärit uussisserrändajad ja teine pool eesti keelest erineva emakeelega püsielanikud, siis on igati mõistlik tuua esile ka nendele sihtgruppidele suunatud teenused Eestis. Nii uussisserrändajate kui püsielanike kohanemist ja pikemaajast lõimumist on oluline toetada, sest see suurendab ühiskondlikku sidusust, vähendab erinevusi tööturul, kodanikuühiskonnas ja elukestvas õppes (Kultuuriministeerium, 2014). Ka Euroopa Liidu ülene eesmärk on edendada sotsiaalset kaasatust ning võidelda vaesuse ja mistahes diskrimineerimise vastu (ibid).

Toetudes uurimuses kasutatavatele mõistetele peatükile (lk 8-9), siis uussisserrändajad jagunevad oma päritolu järgi kahte rühma – EL liikmesriikide ja kolmandate riikide kodanikud. Kolmandate riikide kodanike seas võib olla rahvusvahelise kaitse saanud, varjupaigataotlejaid, aga ka muu rändeliigi alusel tulnuid. EL liikmesriikide kodanike seas on muu rändeliigi alusel tulnud.

Teenused uussisserrändajatele

Uussisserrändajate seaduslikku Eestis viibimise alust reguleerivad välismaalaste seadus (VMS) ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (VRKS).

Uussisserändaja, kellel on Eesti tähtajaline elamisluba, omab samu õigusi ja kohustusi kui Eesti alaline elanik. Seega pääseb uussisserändaja ligi samadele teenustele ja toetustele, mis kuuluvad ka Eesti alalistele elanikele.

Meetme “Võimaluste loomine Eestis elavate ning ühiskonda vähelõimunud püsielanike aktiivse hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks ja uussisserändajate kohanemise ja hilisema lõimumise toetamiseks“ üheks prioriteetseks suunaks on toetada uussisserändajate kohanemist ja suurendada sotsiaalset kaasatust (Kultuuriministeerium, 2014).

Varasemalt mainitud meetme rakendamiseks on välja töötatud kohanemisprogramm, mis sisaldab teemapõhiseid koolitusmooduleid ja eesti keele õpet A1 tasemel. Kohanemisprogrammis on uussisserändajal võimalik saada teadmist riigi ja ühiskonna toimimisest, aga ka perekonna, töö ja õppimisega seotud teemade kohta. Kõik teemamoodulid on kas inglise või vene keeles, välja arvatud rahvusvahelise kaitse moodul mis on araabia, inglise, prantsuse ja vene keeles. Rakendamisel on olnud ka mitmekeelne rändeinfo infoplatvorm estonia.eu, mis koondab kõik esmavajaliku teabe uussisserändajatele ühte portaali. Lisaks, on arendatud ja rakendamisel uussisserändajate tugivõrgustik, mille eesmärk on arendada ning parendada uussisserändajatele suunatud teenuseid ja tegevusi. Tugivõrgustik toob kokku uussisserändajatele teenuseid ja tegevusi pakkuvad avaliku-, era- ja kolmanda sektori organisatsioonid. (Siseministeerium, n.d ja 2015).

Uussisserändajatel on õigus järgmistele teenustele ja toetustele: pere-, tööturu- ja sotsiaaltoetused ning tervishoiu- ja tööturuteenuseid (Valitsus, 2017). Lisaks on uussisserändajatel võimalus saada migratsiooniinõustamist Politsei- ja piirivalveametist (Politsei- ja piirivalveamet, 2017).

Teenused rahvusvahelise kaitse saanutele

Tooksin siinkohal eraldi välja ka teenused, mis on mõeldud spetsiifiliselt rahvusvahelise kaitse saanutele:

Pagulasorganisatsioone on Eestis antud hetkel kaks, MTÜ Johannes Mikhelsoni Keskus (JMK) ja Eesti Pagulasabi MTÜ. Kuni 31. märtsini oli JMK allasutusena ka Haapsalus

paiknev MTÜ Pagula, kuid alates aprillist jätkab Pagula oma tööd vabatahtlikkuse alusel ning eraldi JMK'st (Pagula, 2017). Pagulasorganisatsioonid pakuvad tugiisiku teenust rahvusvahelise kaitse saanud isikutele (Eesti Pagulasabi, n.d.; Johannes Mihkelsoni Keskus, 2017; Pagula, 2017).

Valitsusväline inimõigusteorganisatsioon Inimõiguste Keskus edendab varjupaigataotlejate ja rahvusvahelise kaitse saanute inimõigusi. Keskus pakub varjupaigataotlejatele tasuta õigusnõustamist (Sihtasutus Eesti Inimõiguste keskus, 2017).

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon viib läbi Kohanemisprogrammi rahvusvahelise kaitse teemamoodulit Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikutele ning pakub vabatahtliku tagasipöördumise ja reintegratsiooni teenust (Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, 2016).

Rahvusvahelise kaitse saanutele on tagatud tasuta eesti keele õpe. Keeleõpet pakuvad SA Innove ja Tartu Rahvaülikool (Sotsiaalministeerium, 2017). Rahvusvahelise kaitse saanutele on tagatud ka tõlketeenus ametiasutustega suhtlemiseks (ibid).

Teenused kolmandatest riikidest kodanikele

Tooksin siinkohal ka esile teenused ja tegevused, mis on võimalikud just kolmandatest riikidest kodanikele:

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM) pakub kolmandatest riikidest kodanikele vabatahtliku tagasipöördumise teenust ja reintegratsiooni tuge (VARRE). Antud programmis saavad osaleda isikud, kes soovivad Eestist lahkuda vabal tahtel ning ei ole saanud PPA poolt väljasaatmise otsust. Reintegratsioonitoe eesmärk on toetada tagasipöördujat, et ta suudaks end ise tagasipöördumise järgselt majandada. (Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, 2016).

Teenused eesti keelest erineva emakeelega püsielanike lõimumise toetamiseks

Lisaks on ka teenused ja tegevused eesti keelest erineva emakeelega püsielanike lõimumise toetamiseks. Kuna magistritöö uurimuses osalenutest pooled on Eestis elanud kauem kui viis aastat, siis enamus uussisserändajatele suunatud tegevusi ja

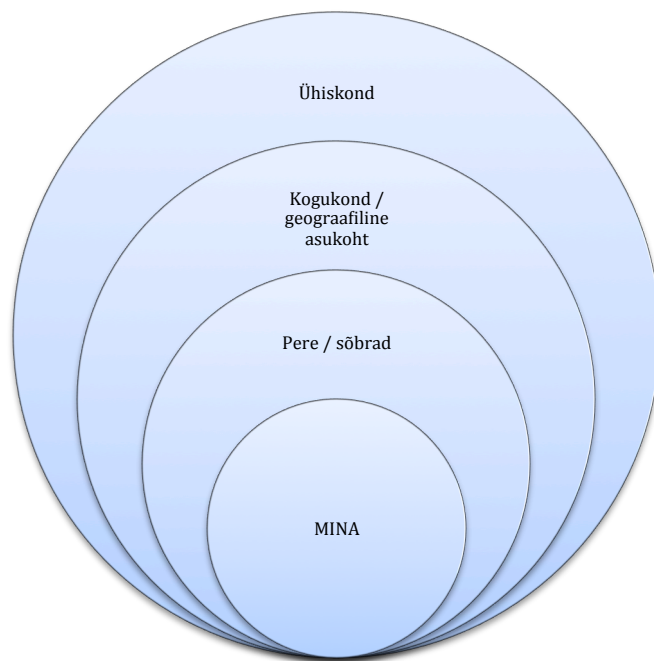
teenuseid neile ei laiene, väljaarvatud migratsiooninõustamine, mis on kõigile rändenõustamist vajavatele inimestele ja VARRE programm, mis on suunatud kõigile kolmandate riikide kodanikele. Meetme “Võimaluste loomine Eestis elavate ning ühiskonda vähelõimunud püsielanike aktiivse hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks ja uussisserändajate kohanemise ja hilisema lõimumise toetamiseks” teiseks prioriteediks on luua võimalusi Eestis elavate vähelõimunud püsielanike hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks (Kultuuriministeerium, 2014). Selleks on arendamisel ja rakendamisel nõustamise- ja infosüsteem, lõimumisprogramm ning koostöö- ja kommunikatsioonitegevused. Lõimumisprogrammi raames pakutakse näiteks ettevalmistuse moodulit kodakondsuseksamiks, kultuurimoodulit milles tutvustatakse Eesti ajalugu ja kultuuri, üldkeeleõppemoodulit A2, B1 ja B2 taseme saavutamiseks neile, kes soovivad kodakondsust taotleda ning lisaks on eesti keele õppes abiks eesti keele ja kultuuri tundmise klubid (ibid).

2.2 Narratiivi ja identiteedi kujunemine

Toetun oma uurimustöös Clive Baldwini (2013) poolt esitatud narratiivi teooriale, mis aitab mõista, kuidas inimene mõtestab lahti oma kogemusi ja teda ümbritsevat. Sõna narratiiv on üldlevinud termin laialdaselt kasutatud. See leiab nii sotsiaaltöös, kirjanduses, ajaloos, antropoloogias, sotsioloogias, psühholoogias, teoloogias, kui ka matemaatikas, füüsikas ja keemias ning paljudes teistes distsipliinides (Baldwin 2013). Baldwin (2013), viidates Barthesile (1977) ütleb, et kõikidel inimestel on oma narratiiv. Narratiivid on tugeva ja sidusa sõnumiga lood ning narratiivi rääkimise kaudu, mõtestab rääkija lahti ennast ning teda ümbritsevat ühiskonda (Bamberg ja McCabe 1998 kaudu Riessman 2000). Narratiivi mõistmine aitab aru saada, kuidas meta-narratiivid, interpersonaalsed suhted ja kultuuriline kontekst mõjutavad inimese lugu endast ja tema minapilti. Inimese minapilt kujuneb vastasmõjus teistega ning sellest tulenevalt ei ole tema identiteet staatiline, vaid suhteline ja arenev. Inimene pole üksik saar, vaid on mõjutatud tema ümber toimuvast, kui vähene või rohke see ka ei oleks, seega narratiivi jutustamise käigus inimene mõtestab lahti ja tõlgendab teda ümbritsevaid sündmusi ja kogemusi (Lyotard, 1984). Narratiivid annavad informatsiooni meie enda, teiste ja

maailma kohta ning mõjutavad meie kogemusi ja meie tähenduste loomise protsessi (Baldwin, 2013; Riessman, 2000).

Narratiivid on osa mitmest keeruliselt üksteisega seotud ja üksteist mõjutavast tasandist (Baldwin, 2013). Peamiselt on neid tasandeid neli – isiklikud tunded ja hoiakud, interpersonaalsed suhted pere ja sõpradega, geograafiline asukoht ning osalus valitud kogukondades ja üleüldine ühiskonna liikmelisus (ibid).

Joonis 1. *Minapilti* mõjutavad tasandid

Kõige välimine tasand mõjutab seda, kuidas mõistame ja räägime lugusid kõige sisemisel tasandil (ibid). Näiteks, kui avalikus ruumis on levinud diskrimineeriv keelekasutus, siis tahes tahtmata mõjutab see meie maailmapilti ning seda, kuidas tajume neid inimesi, kellest räägitakse diskrimineerivalt. Lood, mida räägivad pereliikmed ja sõbrad, on meile tuttavad ning arusaadavad, mõjutades seda raamistikku, mille läbi mõistame meid ümbritsevat ühiskonda ja maailma (ibid). Iga lugu, mida räägitakse, on mõjutatud erinevate tasandite poolt ning on alati seotud paljude teiste lugudega (ibid), milleks on pere, sõprade, tuttavate, kogukonna ja ka ühiskonna poolt tulevad lood. Näiteks, kui keegi on pärit kristlikust perest, siis mõistab ta, et inimene oma loomuselt on patune ning tema lootus päästele on Jeesuses Kristuses. Need usuga seotud narratiivid mõjutavad seda, kuidas see inimene näeb ennast ja teisi. Kuna Eestis

on ka palju neid, kes ei ole kristlased, siis oma valitud kogukonnas ja laiemas ühiskonnas võib see inimene kohata kriitikat või hämmeldust, et usub midagi taolist. Ka need kogemused mõjutavad seda, kuidas ta mõistab end, sisemiselt tasandilt kuni ühiskonna tasandini välja.

Personaalsed narratiivid on osa suuremate narratiividest ehk metanarratiividest. Metanarratiivid on tugeva sõnumiga lood, mis on kujunenud ühiskonna poolt aktsepteeritud normidest, väärtustest, stereotüüpidest, diagnoosidest, hinnangutest, õigustustest, süüdistustest, rollilistest ootustest jne (Nelson 2001:6 kaudu Baldwin 2013:6; Given, 2014). Läbi aja on arvatud, et metanarratiivid näitavad teatud universaalseid tõdesid (Lyotard, 1984). Lyotard (1984) toob esile, et ka metanarratiivid on mõjutatud erinevate poliitikate ja võimu struktuuride poolt. Metanarratiivid mõjutavad personaalseid narratiive. Metanarratiividega tutvumine aitab aru saada ühiskonnas aktsepteeritud väärtustest, normidest ja käitumisest (Baldwin, 2013). Lisaks teiste mõistmisele, mõistame ka ennast paremini ning seda, kuidas suuremad narratiivid meid mõjutavad.

2.3 *Mina* – olemuslik, dialoogiline ja risoomilik

Kuigi identiteedi mõiste ja tähendus on distsipliinides nagu näiteks sotsiaalteadustes, psühholoogias ja filosoofias erinev, siis nende erinevuste välja toomine ja selgitamine on juba teise uurimuse teemaks. Antud uurimuses käsitlen minapilti ja identiteeti sünonüümselt. Viidates Langellier'le (2001) ütleb Riessman (2000), et oma loo rääkimisel näitavad inimesed oma eelistatud identiteeti. Identiteet kujuneb komplekselt ja on kogu elu jooksul muutumises (Bamberg ja Demuth, 2016). Selleks, et paremini aru saada sellest, kes inimene on ja kuidas ta mõistab oma minapilti, on oluline kuulata neid lugusid, mida inimene räägib endast, mida ta räägib teistest ja mida ta räägib, et teised temast räägivad. Seeläbi konstrueerib inimene oma minapilti ja mõistab end paremini (Bamberg ja Demuth, 2016). Järgnevalt on esitatud kolm erinevat viisi, kuidas vaadata inimese minapilti ja selle kujunemist.

1. Olemuslik - Käsitleluse alusel on inimest tema öeldu põhjal lihtne ja kerge iseloomustada, sest *Mina* on staatiline, muutumatu ning see ei muutu narratiive esitades
 2. Dialoogiline - Teise käsitleluse puhul on oluline inimest näha tema erinevates rollides, mis mõjutavad inimese *Minat*
 3. Risoomilik - Kolmanda käsitleluse põhjal saab käsitleda minapildi kujunemist väga laialt ning inimese *Mina* on mitmene, arenev ja luuakse interaktsioonis.
- Kui olemusliku *Mina* puhul on narratiiv traditsiooniline, millel on kindel algus, keskosa ja lõpp, siis risoomisel *Minal* on minapilt pidevas arengus. Risoomsuse puhul oma narratiivi rääkides inimene kujundab ennast ja oma maailma. (Baldwin, 2013)

2.3.1 Olemuslik *Mina*

Tuginedes lugudele, mida inimesed räägivad endast või teistest, saame inimesest mingi kuvandi. Olenevalt sellest loost, mida räägitakse, näeme rääkija tugevusi ja nõrkusi, soove, eesmäärke. Olemuslik *Mina* on lõplik, unikaalne, integreeritud motivatsiooni ja tunnetuslikkuse tervik (Baldwin, 2013). *Mina* on eraldatud teistest, tal on piirid ja eraldiseisev isiksus. *Mina* on muutumatu ja sama, vähemalt kõige olulisemates aspektides. Tänu narratiivile on võimalik näha, kuidas teatud eesmärgid, unistused, ambitsioonid on kooskõlas *Mina* elulooga (ibid). Inimese minapilt on nagu sügavate juurtega puu, sügavalt juurdunud juurte tõttu on puud raske liigutada. Lugu, mida inimene endast räägib, ongi tema lugu ehk üks ja ainus “tõde”. Kuna elus võib ette tulla ootamatusi, siis olemuslik *Mina* võib seista silmitsi olukorraga, kus on tarvis oma minapilti ümber hinnata, sest teatud olukordades või etappidel kaldutakse olemuslikust *Minast* kõrvale (ibid). Näiteks tugeva stressi või vihahoo tõttu võib muidu eetilisel ja moraalselt tugev inimene nimetada kedagi tema naha- või juuksevärvi alusel “neegriks”. Narratiivid loovad ka raamistiku, mille kaudu oma elu mõista. Näiteks sisserrändaja, kes on välismaale elama asunud, võib peale teatud aja möödumist kogeda, et tema ootused sisserrände kogemusele erinevad reaalsusest ning tal võib tekkida frustratsioon. Taolised eluloolised segadused sunnivad ümber hindama oma minapilti ning toovad tihti inimesi kokkupuutesse sotsiaaltöö valdkonna professionaalidega (ibid). Baldwin (2013) toob välja, et antud vaatenurk on kitsas, põrkub kokku sotsiaaltöö pühendumusega mõista inimest tema mitmekesisuses – isiklikus, sotsiaalses, kultuurilises ja poliitilises..

2.3.2 Dialoogiline *Mina*

Dialoogilise *Mina* aluseks on arusaam, et minapilt kujuneb suhtes teiste inimeste ja inimgruppidega ning on erinevate olukordade ja kokkupuudete tõttu muutlik, ebastabiilne ja sotsiaalselt mõjutatud. Erinevalt olemuslikust puudub dialoogilisel *Minal* keskne, kontrolliv *Mina* (Baldwin 2013). Dialoogiline *Mina* koosneb mitmest *Minast*, kellel igal ühel on oma hää, seisukoht ja maailmavaade. Vahel need erinevad pooled konkureerivad või satuvad vastuollu teineteisega, kuid kõik pooled on võrdsed ning see ongi see, mis teeb *Mina* dialoogiliseks (Hermans 2002 kaudu Baldwin 2013). Näiteks, ühel ja samal ajal võin mina olla naine, abikaasa, tütar, õde, ema, tudeng, töötaja, kristlane, jooksja, taimetoitlane, eestlane, multikultuursuse pooldaja jne. Igal eelnevalt välja toodud positsioonil on oma hää, mis mingil hetkel võib minna vastuollu, vaidlustada, nõustuda, ümber lükata või hoopis naeruvääristada seda minu *Mina* teises positsioonis. Lisaks dialoogilisusele võib inimese sisemist minapilti vaadata ka risoomse *Mina* kaudu.

2.3.3 Risoomne *Mina*

Risoomsus viitab viisile, kuidas mõned taimed arenevad, mille juurtesüsteem kasvab mitmetes erinevates suundades ning mille osad – risoomid – on omavahel seotud (Baldwin 2013). Baldwin (2013), toetudes Deleuze ja Guattari risoomi filosoofiale, ütleb, et inimene ei saa endast täielikult aru, kui ta ei võta arvesse seda osa, mida on tema kujunemises ja arengus omanud pere, sõbrad, kogukond ja ühiskond (vt. Joonis 1). Kui inimene mõistab oma elu mõjutavat mitmekesisusest, siis suudab ta ka teisi nende unikaalsuses ja mitmekesisuses aktsepteerida. Seega, mõistes oma elu mitmekesisust ja kompleksust, ei oodata sisserändajalt assimileerumist ehk dominantse grupi sarnaseks saamist oma erinevuse arvelt, vaid jäetakse talle õigus olla mitmese identiteedi kandja (Shih, Sanchez, Ho, 2010; Ubakivi-Hadachi, 2015). Samuti nagu risoomsete taimede juurestik pidevalt kasvab ning mille osad loovad pidevalt uusi seoseid, nii on ka inimesega. Risoomse käsitluse põhjal on inimene pidevas arengus. Kui inimene endast räägib, siis ei saa me võtta seda kui terviklikku ja lõplikku pilti sellest inimesest, sest inimese *Mina* areneb pidevalt, avastab, muutub, loob seoseid ning on kujundatud teda

ümbritseva maailma poolt (Baldwin, 2013). Kuidas inimene end esitleb või kuidas näeme inimest teatud olukorras, on vaid osa tõest ehk kogu tema loost.

Seega, reflekteerides seda, milliseid lugusid endast räägime ja mis rollide ning identiteetide täitmist meilt oodatakse, saame endast paremini aru ning oskame ka teistest paremini aru saada. Mõistmine, kuidas inimesed end näevad ning kuidas teised neid näevad on oluline, sest see aitab sotsiaaltöö professionaalidel lisaks inimese mõistmisele ka kohast tuge pakkuda neile, kes seda vajavad. See on osa refleksiivsusest selle läbi, et mõistame, mis narratiividest me osa oleme nii professionaalses kui ka isiklikus elus.

2.4 Identiteedi kolm komponenti

Lisaks eelnevalt välja toodud kolmele erinevale viisile, kuidas käsitleda minapildi kujunemist on veel oluline välja tuua kolm aspekti millega saab minapilti ehk identiteeti konstrueerida. Michael Bamberg käsitluse alusel (Bamberg ja Demuth, 2016):

1. sarnasus vs erinevus
2. agentsus vs passiivsus
3. konstantsus vs muutus.

Kõik need aspektid põimuvad välja ka käsitletavates sisserändajate narratiivides.

Nende kolme aspekti juures on oluline pöörata tähelepanu sellele, mida loorääkija rõhutab ning mis kontekstis ta teatud aspekte välja toob. Näiteks mingi loo puhul toob rääkija esile omadusi, mis rõhutavad tema erinevust teistest. Võibolla viitab loo rääkija oma etnilisusele, rassile, soole või millelegi muule, mis teeb ta unikaalseks. Miks rõhutab rääkija pigem erinevust kui sarnasust? Kas lugu, mida räägitakse, on teiste inimeste tegude ja otsuste tagajärg või on loorääkija see, kes on teinud otsused? Kas loorääkija puhul on tegemist protagonistiga või antagonistiga, juhtimisrolli omava või teiste otsuste all kannatava passiivse tegelasega? (Bamberg ja Demuth, 2016) Kas lood on ühtsest, konstantsest süžees või abstraktses järjekorras räägitud lood? Samuti, kas inimene näeb end konstantse, samasugusena nii kümne- kui kolmekümne-aastasena või toob ta esile muutuseid, mis tema juures on toimunud? Kõikidele nendele küsimustele

on oluline pöörata narratiivi juures tähelepanu, et aru saada kuidas nende aspektide abil minapilti konstrueeritakse (ibid).

Nagu ka varem mainitud, siis välja toodud identiteedi aspektid on selge osa narratiividest. Kuidas mõjutab loo rääkimist oodatav kuulajas- või lugejaskond? Baldwin ütleb, et tähenduste loomise protsess ei ole kunagi ühepoolne ehk vaid loo rääkija pool, vaid oluline on võtta arvesse loo rääkija suhet audientsiga (2013). Antud uurimuse puhul on oluline võtta arvesse seda kuidas mõjutab IAAM kampaania ja selle eesmärk neid lugusid, mida uurimuses osalejad endast räägivad.

2.5 Probleemiseade

Eestis on sisse­rändajate kogemusi uuritud järgmistes väljaannetes: Erineva nahavärviga välisõppejõudude ja -tudengite kogemused (Strömpl jt, 2012), Eesti elanikkonna hoiakuid immigratsiooni suhtes 2004-2010 aastatel (Tõldsepp 2013), Rassi- ja võõravimm Eestis (Laineste, Raus, Timmi, Vetik, Vihalemm 2011), Uusimmigrantide kogemusi uues keskkonnas kohanemisest ning kohanemisteenustest Eesti ja Soome vene keelt kõnelevate uusimmigrantide näitel (Avdonina, 2015), Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisse­rändajate suhtes Euroopa Sotsiaaluuringu andmetes (Ainsaar jt, 2016). Kuid, *puudub teadmine sisse­rändajate rändekogemustest Eestis*.

Eelnevale toetudes on **uurimuse eesmärgiks** analüüsida Eestisse sisse­rännanute kogemusi uues elukohariigis, Eestis. Sellele toetudes püüan uurimistöös vastata järgmistele **uurimisküsimustele**:

1. Kuidas seletavad sisse­rändajad oma rändepõhjusti?
2. Kuidas kogevad sisse­rändajad elu Eesti ühiskonnas?
3. Millega tegelevad erinevatest päritoluriikidest sisse­rändajad Eestis?
4. Kuidas sisse­rändajad määratlevad ennast rändajana?

3 Metodoloogia

3.1 Meetodivaliku põhjendus

Käesolev uurimistöö on teostatud kvalitatiivsel meetodil. Kvalitatiivne lähenemine aitab mõista inimeste kogemusi nende endi perspektiivist. Testimise ja tõestamise asemel võimaldab kvalitatiivne lähenemine mõista ning anda “hääle” marginaalsetele ja väheuuritud gruppidele (Thyer, 2001). Kvalitatiivne lähenemine on sobilik, uurimaks teemasid, millest ollakse väheteadlikud. Kuna antud uurimuse eesmärk oli koguda ja analüüsida sisserrännanute lugusid nende subjektiivsetest kogemustest Eestis, mille kohta varem ei ole uuringuid tehtud, siis kvalitatiivne lähenemine toetas antud eesmärgi saavutamist.

Uurimuses osalejatega on tehtud narratiiv-intervjuud, kuna narratiiv-intervjuu toetab subjektiivsete kogemuste ja personaalsete lugude esitamist, andes osalejale “hääle”. Personaalne narratiiv on üks parimaid uurimismeetodeid selleks, et aidata uurijal paremini mõista, kuidas sihtrühm tähendusi loob, kogemusi tõlgendab ning selgitab mõjutusi oma elule. Kuna sotisaaltöö eesmärk mõista inimest tema sotsiaalses, kultuurilises ja poliitilises kontekstis on aluseks muutustele, võimestamisele ja heaolule, siis narratiiv-intervjuu meetod toetab subjektiivse perspektiivi ja arusaamise kujunemist teatud teemast, isegi kui uurijal isiklik kokkupuude puudub. (Atkinson, 1998; Baldwin 2013).

Klassikaline narratiiv-intervjuu ei ole struktureeritud ning ei kasuta kvalitatiivses meetodis levinud küsimus-vastus lähenemist. Bauer ja Gaskell (2000: 8) ütlevad, et küsimus-vastus intervjuu meetod seab osaleja teatud vormi: nimelt surub intervjuerija osaleja teatud temaatilistesse piiridesse ning oma intervjuu küsimustes kasutatud sõnavaraga, surub osalejale peale teatud sõnavara. Osaleja maailmavaade tuleb kõige paremini aga esile olukordades, kus ta saab vabalt ning spontaanselt end oma loo jutustamisel väljendada. Bauer ja Gaskell (2000: 9-10), toetudes Schütze klassikalisele narratiiv-intervjuu mudelile, toovad välja järgmised sammud selleks, et intervjuu oleks tõeline narratiiv-intervjuu:

1. Ettevalmistus (ingl. k. *preparation*) – intervjuueerija ise tutvub teema valdkonnaga, mida soovib uurida.
2. Algus (*initiation*) - teema valdkonna tutvustamine intervjuus osalejale, narratiiv-teema kujunemine.
3. Peamine narratiiv (*main narration*) – segamatu loo rääkimine, ainult mitteverbaalne kinnitus, ei mingit segamist intervjuueerija poolt.
4. Küsimuste esitamise etapp (*questioning phase*) – intervjuueerija ei jaga oma arvamust, hoiakuid, seisukohti, ei vaidle vastajaga, ei küsi “miks”, küsib “mis edasi sai”.
5. Kokkuvõte (*concluding talk*) – intervjuu salvestamine lõppeb, tohib küsida “miks”, intervjuueerija kirjutab refleksiooni peale intervjuud..

Bauer ja Gaskell (2000: 16) toovad välja, et klassikalist narratiiv-intervjuud on keeruline teha, sest piirid poolstruktureeritud intervjuuga on praktikas hägused. Viidates Hermannsile (1991) ütlevad nad, et tihti on praktikas tegu poolstruktureeritud intervjuuga mida rikastab narratiiv (2000: 17). Ka läbi viidud narratiiv-intervjuudes olid poolstruktureeritud intervjuu elemendid ning piirid kahe meetodi vahel hägused, sest mõne intervjuu puhul läbisime Schütze narratiiv-intervjuu mudeli teist ja kolmandat sammu mitu korda.

Narratiivid, kuigi näivad loomulikuna, on konstruktsioonid, mille rääkija loob, pidades silmas, et keegi kuuleb või loeb neid (Atkinson, 1998; Baldwin, 2013; Riessman, 2000). Narratiivi analüüsimine aitab aru saada, miks ja kuidas räägitakse seda, mida räägitakse. Antud uurimuses on osalejate keeleline eneseväljendus ja lugude valik eneseesitluse ning oma identiteedi kujundamise viis läbi oma loo rääkimise.

3.2 Uurimuse kontekst ja valimi tutvustus

„i am a migrant“ projekt

Antud uurimus on tehtud Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) ülemaailmse kampaania “*i am a migrant*” (IAAM) raames. Erinevatest riikidest on IOM’i esinduste töötajad kogunud rändekogemust omavate inimeste lugusid ning jaganud neid kampaania veebilehe www.iamamigrant.org kaudu maailmaga. IAAM kampaania eesmärk on läbi personaalsete lugude näidata rände mitmekesisust ning leevendada püsielanike seas levinuid ksenofoobilisi hoiakuid. Töötades IOM-i Eesti esinduses, on IAAM lugude kogumine olnud osa minu tööst. Seega, rändekogemust omavate isikute (IOM-i puhul kasutatakse mõistet *migrant*) lugude jutustamise idee kuulub IOM-ile, mitte minule. Olen selle kampaania idee Eestis teostanud nii, et enne lugude kogumist olen läbi mõelnud metodoloogilise ja teoreetilise lähtekoha, andmekogumismeetodi, andmeallikate valiku kriteeriumi, valimi moodustamise põhimõtted, leidnud intervjuus osalejad, nendega narratiiv-intervjuud läbi viinud, transkribeerinud intervjuud ning transkriptsioonide põhjal koostöös osalejatega kirjutanud nende loo. Algselt oli minu ülesandeks koguda 10 rändelugu, kuid kuna antud ülesanne õnnestus hästi, seati eesmärk 20-le ning peale ülesande edukat täitmist kogusin 30 personaalset rändelugu. Selle aasta 16. mail avati Okupatsioonide muuseumis kolmiknäitus „Rändelood – eile ja täna,“ kus saab tutvuda ka IAAM kampaania ning selles uurimuses analüüsitavate lugudega.

Uurimuses kasutatava mõiste põhjendus ja valimi tutvustus

Viidates või rääkides erinevatest inimestest, kellel on mingigi kokkupuude rändega, kasutab IOM mõistet – *migrant*. IOM defineerib migrandi mõistet järgmiselt - migrant võib olla inimene, kes ületab või on ületanud rahvusvahelised, kodakondsusjärgsed või alalise asukoha järgsed piirid, olenemata tema legaalsest staatusest, vabatahtlikust või sunniviisilisest rände olemusest, rände põhjustest ning rände pikkusest” (IOM, 2011). IOMi kohaselt on migrandi mõiste lai, hõlmates erinevaid rändegruppe. Selle mõiste kohaselt võin olla ka mina migrant, kui kolin näiteks Eesti siseselt ühest linnast teise, sest ületan oma alalise asukoha järgseid piire. Migrant võib olla tudeng, kes kolib teise riiki õppima ning sellisel juhul on tegu vabatahtliku rändega. Migrant on ka inimene, kes tagakiusu kartuses või sõjalise tegevuse tõttu oma riigis, on sunnitud jätma oma kodu ning põgenema kas riigisiselt teise piirkonda (olles riigisiselt ümberasustatud) või teise riiki (olles sellisel juhul põgenik) ning tegemist on sunniviisilise rändega.

Migrant võib olla ka inimene, keda värvatakse välismaalt teatud majandussektorisse spetsialistina tööle ning sellisel juhul on tegu vabatahtliku rändega. Kokkuvõttes, antud mõiste ei vastanda “meie” ja “nemad”, vaid annab rändele inimliku mõõtme, ulatusliku ja neutraalse tähenduse, sest kui mõista “migrant” definitsiooni IOMi seisukohast, siis sõna põhitähendus peaks juba eos eemaldama eelarvamuslikku suhtumist rändesse.

Sellest mõistest tulenevalt intervjuerisin IAAMi kampaania raames palju erinevaid inimesi – välistudengeid, pererände alusel tulnuid, niiõelda *expate* [positiivset alatooni omav sõna eduka, läänest tulnud immigrandi kohta (Koutonin, 2015; Dewolf, 2014)], Eestis sündinud mitmekultuurset tausta omavad isikuid, Eestist välismaale kolinud eesti ja vene keelt kõnelevad kaasmaalaseid ning rahvusvahelise kaitse saanuid. Selle mõiste kohaselt sobivad nad kõik kategooriasse “migrant,” mis võtab arvesse rändepõhjuste mitmekesisuse.

Kui IAAM kampaanias kasutusel olev mõiste on *migrant*, siis käesolevas uurimuses kasutan siiski mõistet *sisserändaja*, kuna uurimuse eesmärk on uurida Eesti riigipiire ületanud isikute ehk siia sisserännanute kogemusi Eestis. Uurimuses osalenute piiride ületamise põhjused on erinevad ja ka inimesed, kes Eestisse rändavad, on erinevad. Kuigi uurimuses osalenud on kõik sisserändajad, ei ole tegemist ühtse sihtrühmaga. Neil kõigil on midagi ühist – igaühel on oma personaalne lugu, mida antud uurimuses analüüsin. Uurimuses osalenud on pärit erinevatest riikidest, mitmesugustel põhjustel Eestisse tulnud ning erineva kestvusega Eestis elanud. Tegemist on töö-, õpi-, pererände alusel tulnutega, aga ka rahvusvahelise kaitse saajatega. Ka osalejate vanused on erinevad, kuid kõik on täisealised. Pooled uurimuses osalejatest on uussisserändajad ja pooled kauaaegsed elanikud. Kampaanias osalejad on esialgselt pärit nii endise Nõukogude Liidu riikidest, Aafrika, Ameerika ja Lääne-Euroopast. Kolmekümne kahest loost on analüüsimiseks valitud kümme lugu.

Nendelt osalejatelt kellega tegin narratiiv-intervjuud IAAM kampaania raames, küsisin kirjalikku luba, et kasutada intervjuud ja lugu oma lõputöös. Saanud neilt nõusoleku, valisin uurimuse osalejateks isikud, kelle loost tuleb esile erinev rändeliik, päritolu ning

vähemalt aastane Eestis viibimise aeg. Kuigi aasta on lühike aeg, on see siiski piisav aeg omandada erinevaid kogemusi kohanemisel sisserändajana. Intervjueeritavate nimed on magistritöös muudetud, et tagada nende konfidentsiaalsus. Intervjueeritavate seas on kaks osalejat Lõuna-Ameerikast, üks Põhja-Ameerikast, neli Lähis-Idast, üks Ida-Euroopast, üks Balti riikidest ning üks Kaukaasia piirkonnast. Uurimuses osalejate soolist, päritoluriigilist, rändeliigilist ja Eestis viibimise kestuse jaotust näeb tabelis 1.

Uurimuses osalejad. Tabel 1.

Nimi	Sugu	Päritoluriik	Rändeliik	Eestis viibimise kestus
Rifat	M	Süüria	Õpiränne	1.5 a.
Alonso	M	Tšiili	Pereränne	5 a.
Alissa	N	Argentiina	Õpiränne	1.5 a.
Samer	M	Iraak	Pereränne	7 a.
Eric	M	Ameerika Ühendriigid	Töö- ja pereränne	7 a.
Sevinc	N	Azerbaidžaan	Pereränne	15 a.
Sara	N	Süüria	Sundränne – EL rändekava alusel tulnud	1 a.
Sayid	M			
Valentina	N	Venemaa	Tööränne	12 a.
Andris	M	Läti	Õpi-, pere- ja tööränne	7 a.

3.2 Andmekogumise ja analüüsimeetodid

Valimi moodustamine

Uurimuses osalejad olen leidnud erinevate kanalite kaudu - üleskutse sotsiaalmeedias (IOM leht Facebookis, Expats in Estonia), kutsed ülikoolides rahvusvaheliste üliõpilaste võrgustikes (Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnika Ülikool, Tartu Ülikool, Tartu Ülikooli

Narva Kolledž, AIESEC), kutsed rändevõrgustikes (Euroopa rändevõrgustik, pagulasorganisatsioonide võrgustik), kampaania tutvustus erinevates organisatsioonides, ühe inimese puhul kutse tänaval ning lumepalli meetodina, kus osalejad soovitasid oma tuttavaid.

Kuna IAAM kampaania teostamine IOMi esinduses Eestis oli enamuses minu teostada, otsisin kampaanias osalejaid ise eelpool mainitud kanalite kaudu. Mõnda osalejat soovitasid mulle kolleegid – need olid kas teistes MTÜdes tegutsevad, ühiskonnas prominentsemad sisserändajad ning kolme osaleja puhul IOM teenusel olevad kliendid. Kampaania jaoks sai läbi viidud 32 intervjuud ja lugu, millest 27 intervjuud olen teinud mina, 2 intervjuud minu kolleeg ja ülejäänud kolm lugu on kampaanias osalenud ise kirjutanud.

Toetudes mõistele “migrant”, seadsin eesmärgiks leida ning intervjuuerida lisaks erinevatele rändepõhjustele ka erinevast sotsiaalsest positsioonist inimesi. Sarnast lähenemist kasutati ka uurimuses *Margins and Centres – The voices of young immigrants in Europe* (Fangen, Hammarén, Johanss, 2010). Selleks, et saada hea ülevaade noorte immigrantide kogemustest kaasatuse ja tõrjutuse teemadel nende asukoha riigis, intervjuueriti noori erinevatest sotsiaalhierarhia kihtidest. Uurimuses osalesid nii kõrge staatuse institutsioonidest (nt. kõrgharidusasutused, töö erasektoris, töö poliitikas...) kui ka madalamast staatusest noori (nt. kriminaalset tausta omavad või taolises keskkonnas elavad, tööd otsivad, ametikoolis käivad...). See andis uurijatele hea ülevaate erinevatest kogemustest ja sellest, kuidas erinev sotsiaalne positsioon võib kogemust mõjutada. Vaatamata infokanalite ühekülgsale immigrantide kajastusele, laiendas selline lähenemine “immigrant” kategooriat tunduvalt (ibid). Uurijad kasutasid ka *outreaching fieldwork* meetodit, et värvata uurimuses osalejaid neile tuttavas keskkonnas, sest see aitas neil luua vahetut kontakti, mis oli oluline selleks, et uurimuses osaleja sooviks avatult ning avameelselt rääkida oma kogemustest immigrantina (ibid). Antud lähenemist toetab ka Bamberg, kes ütleb, et inimese minapilt kujunebki välja just igapäevaelu puudutatavatest lugudest ja igapäevaelu

kontekstis ning mitte mingitel intensiivsetel hetkedel, kus inimene on väljaspool oma konteksti ja temalt oodatakse, et ta endast räägiks (Bamberg ja Demuth, 2016).

Eelnevas lõigus toodud uurimistööde kogemusest tulenevalt olen teadlikult osalenud erinevatel üritustel, näiteks Islami Keskuse Eid Mubarak'i pühade tähistamisel, MTÜ Mondo korraldatud Süüria kultuuri õhtul, aga külastanud ka intervjuueeritavate kohvikut ja ülikoole. Neile tuttavas keskkonnas olen saanud rahulikult ja vahetult selgitada oma töö eesmärgi ja uurida, kas nad oleksid nõus intervjuus osalema ja siis nendega ka intervjuu läbi viinud.

Andmete analüüsimeetod

Tihti püüavad uurijad uurimuses osalenute kogemusi asetada kodeeritavatesse kategooriatesse. Riessman (2000) ütleb, et see on viis kontrollida tähendust. Narratiiv-analüüsi tegija aga annab enda võimu ära, sest järgneb loo rääkijale tema lugudes ja seostes (ibid). Narratiiv-analüüs keskendub seega loole endale kui uurimuse objektile. Narratiiv-analüüs on relevantne, uurimaks nii segadusttekitavaid elusündmusi, sotsiaalset ning poliitilist muutust, kui ka makro-tasandi ilminguid. Loo rääkimine kutsub esile empaatiat, sest isiklikud lood toovad omavahel kokku inimesed ja sotsiaalilmingud. Näiteks ühiskonnas varasemalt "rüvetatud" gruppide (geid ja lesbid, vägistamise ohvrid) narratiivid toovad esile, kuidas aja jooksul on nendest sihtrühmadest kõnelemine muutunud. Selleks, et narratiivid edeneks, on oluline, et oleks kogukond, kes neid kuulab. Kogukond kuulab juhul, kui lood põimivad endas selle kogukonna ajalugu, identiteeti ja poliitikat (Plummer 1995:87 kaudu Riessman 2000: 2). Narratiiv äratab huvi ja omistab tähtsust teiste jaoks juhul, kui ilmneb jagatud tähendus ja eesmärk (Atkinson, 1998).

Viidates Mills'ile (1959), ütleb Riessman (2000: 4), et narratiivi analüüs toob esile kokkupuutepunkti biograafia, ajaloo ja ühiskonna vahel. Lugudest võib esile tulla, et väljakutsed, millega loo rääkijad silmitsi seisavad, ei ole ainult isiklikud, vaid peegeldavad paljuskii ajalooliselt ühiskonnas kujunenud hoiakuid – näiteks ajalooliselt varasemad kogemused riigi okupeerimisega võõrvõimu poolt ja üleelamised Nõukogude ajal, mõjutavad tänapäeva hoiakuid rändesse ja sisserändajatesse. Seega

peegeldavad personaalsed narratiivid ühiskonnas toimuvat just antud ajal ja selles antud geograafilises piirkonnas.

Sisserändajate lugusid analüüsin Katherine Kohler Riessmani personaalsete narratiivide analüüsile toetudes. Eriti mahukate intervjuude puhul soovitas Riessman (2000: 6 - 7) pöörata tähelepanu detailsele transkriptsioonile, diskursuse struktuursetele tunnustele, intervjuu mõju narratiivile ning võrrelda sarnasusi ja erinevusi osalejate elulugude vahel. Võimalik, et oma lugu rääkiv inimene ei ole teadlik, et lisaks isiklikele kogemustele ja tähendustele näitavad narratiivid ka protsesse, mis mõjutavad ühiskonna suhteid ja inimsuhteid (Mills 1959 ja Laslett 1999 kaudu Riessman 2000:8). Oma kogemustest jutustamine aitab rääkijal mõista ennast, oma identiteeti ja oma kogemusi paremini (Bamberg, McCabe 1998 kaudu Riessman 2000: 8). Narratiivi-analüüs ei keskendu ainult sellele, mida räägitakse, vaid võimaldab näha, kuidas lugu räägitakse. Seega saab küsida, miks seda lugu sedasi räägiti.

Andmete analüüsi alustasin intervjuude transkribeerimisega. Alguses transkribeerisin intervjuusid nendes keeltes, milles ka intervjuu oli tehtud (eesti, vene, inglise). Enamik intervjuusid toimusid inglise keeles, kuid aja kokkuvõttes tõlkisin kõik intervjuud inglise keelde. Ühe intervjuu transkribeerimine võttis 90 - 180 minutit. Kuna IAAM kampaania eesmärk oli avalikustada loetavat rändelugu või narratiivi, siis lõin uue dokumendi, kuhu jätsin vaid osaleja sõnad, võtsin enda küsimused ja kommentaarid ära, lisasin kirjavahemärgid, muutsin mõnede sõnade õigekirja (näiteks *ingl. k.* aks - ask) ning mõningad laused sättisin tekstis ümber, et lugu oleks hõlpsamini loetav. Atkinson (1998) kinnitab, et just sedasi hõlpsasti loetavat narratiivi luuakse. Kirjutatud lood saatsin osalejale üle vaatamiseks ja vajadusel parandamiseks. Vajadusel suhtlesime kas e-posti või telefoni teel ning täiendasime lugu nii, nagu loo autor seda soovis. Kahe osalejaga sain kokku ning nende juhendamisel täiendasin lugu, muutsin lauseehitust ning mõningaid detaile. See oli osalejate puhul, kes tagantjäreli olid otsustanud, et ei soovi oma lugu liiga detailselt jagada.

3.3 Uurimuse eetilised probleemid ja lahendused

Eetiliseks väljakutseks võib olla tõlkimise käigus kaduma läinud mõtted.

Kuna üks intervjuudest toimus araabia keelse tõlkija vahendusel, siis on oluline mainida ka tõlgi vahenduse mõjutusi narratiivide analüüsile. Araabia keelse intervjuu puhul sain kasutada tõlkijana IOMi koolituste koolitajat, kes on araabia keelt emakeelena kõnelev meesterahvas. Algselt oli minu plaan teha intervjuud vaid pereemaga, kuid võttes arvesse, et igal rahvusel on oma kultuuriline eripära ning antud hetkel oli tõlk meesterahvas, siis pakkusin, et kui naisel oleks nii mugavam võiks ta tulla oma abikaasaga. Abikaasad tulidki intervjuule koos ning intervjuul rääkisid mõlemad oma lugu, seega sain ühe intervjuueeritava juurde. Märkasin, et koos oli abikaasadel palju kindlam oma lugu rääkida.

Samas oli näha intervjuus osalejate jutu rohkusest ja kehakeelest, et tõlk ei öelnud kõike sõna sõnalt edasi, vaid tegi kokkuvõtteid. Ülejäänud intervjuud oli intervjuu eesti, inglise või vene keeles, kus polnud tõlgi abi vaja. Arusaamatud või kaheti mõistetavad kohad rääkisin võimalusel osalejatega üle. Valminud lood saatsin neile ülevaatamiseks ning neil oli võimalus ka lugu parandada või täiendusi teha. Araabia keelt kõnelevate osalejatega sain peale intervjuud täpsustusi teha inglise keele ja tõlkeprogrammi vahendusel.

Kuna narratiivide kogumine oli osa IAAM kampaaniast, kus igale esitatud loole oli limiidiks 2500 tähemärki, siis võib olla, et mõni lugu on kokkuvõtlikum, kui osaleja seda oleks ise soovinud. Kuna transkribeerimise tulemusena muutusid teksid hõlpsamini loetavaks, seisnes risk ka selles, et et keskendun muule kui sellele, mida rääkija tahtis rõhutada. Antud probleemi lahenduseks saatsin loo osalejatele ülevaatamiseks ja parandamiseks ning magistritöös kasutan kogu lugu.

Väljakutse seisnes ka selles, et uurimuses osalejad räägivad oma lugu ja esitavad end vaid positiivsest küljest. Andes omalt poolt parima, et luua usaldusväärne ja mugav kontakt, mis toetab ausust ja siirust, jätsin osalejale õiguse valida, kuidas ta ennast oma loo kaudu määratleb.

3.4 Eneserefleksioon

Arvestades intervjuude toimumise asukohta, oleks oluline esile tõsta mõned aspektid. Intervjuude toimumiskoht sai valitud vastavalt osalejate soovile kohtades, mis olid neile tuttavad. Intervjuude läbiviimine tuttavas keskkonnas hõlbustas turvalise ja usaldust tekitava keskkonna loomist. Mõnel juhul toimusid intervjuud IOMi kontoris ning märkasin, et nendel juhtudel tundsid osalejad end ebakindlalt. Nende kehakeelest mõistsin, et avatud kontori ülesehitus mõjus neile pingestavalt, sest intervjuus räägitut kuulsid ka teised kontoris olevad töötajad.

Mõeldes uurimuse kredibiilsusele ja usaldusväärsusele, on ka tõlkel oluline osa uurimuses. Kuna räägin ladusalt eesti, inglise ja vene keelt, siis intervjuud toimusid nendes keeltes. Intervjuusid transkribeerides tõlkisin samaaegselt eesti ja vene keelsed intervjuud inglise keelde. Inglise keele kasuks otsustasin, sest algselt olid intervjuud mõeldud IAAM kampaania jaoks, kus oli vaja narratiive inglise keeles. Tunnistan, et on võimalus, et minu tõlge mõjutab algandmeid, sest tõlkimisel võisid mõningad keelelised väljendused ja nüansid kaduma minna.

Narratiiv intervjuu käigus on ka eesmärk, et intervjuuerija ei lisa oma mõtteid ega küsi täiendusi, vaid laseb osalejal rääkida. Kuna osalejate kogemused olid minu jaoks nii huvitavad ja lood, mida nad rääkisid, tõid esile palju emotsioone neis, siis tundsin raskust jääda lihtsalt intervjuuerijaks. Lisaks, saades teada nii paljude toredate inimeste lugusid, üleelamisi, katsumisi ja kogemusi, tekkis mul tugev vastutuse tunne. Tundsin, et nüüd kus olen nende inimeste lugu kuulnud, ei saa ma jääda vaikseks, vaid pean jagama. Sellest sündis ka soov kirjutada magistritöö antud teemal.

3.5 Uurimuse teostamise protsess

Narratiiv-intervjuud on tehtud 2016. aastal, ajavahemikul veebruar kuni september. Intervjuude keeleks oli kas eesti, inglise või vene keel. Ühel juhul olid osalejad araabia keelt kõnelevad ning intervjuu toimus araabia-inglise keele tõlgi abil. Intervjuud toimusid enamasti kohvikutes, intervjueeritavate töökohtades ning mõningatel juhtudel

IOM-i kontoris või pargis. Üks intervjuu toimus ka Skype vahendusel. Ühes intervjuus osales kaks inimest ning ülejäänutes üks, seega uurimuses kasutan üheksa intervjuud, mis annavad edasi kümne osaleja mõtted. Kõik intervjuud toimusid Tallinnas. Enamasti kestsid intervjuud 50 - 60 minutit ning kolm intervjuud umbes 90 minutit.

Osalejatele selgitasin IAAM kampaania ja magistritöö uurimuse eesmärgi enne intervjuu kokkuleppimist ning taas vahetult enne intervjuu toimumist. Kuna IAAM kampaania soovib kasutada inimeste pärisnimesid ja fotosid, informeeriti osalejaid, et neil on iga hetk õigus intervjuust loobuda, kasutada varjunime, illustratiivset pilti enda foto asemel, jagada oma loost nii palju, kui neile mugav on, ning peale intervjuud veel oma meelt muuta, kas nad ikka soovivad oma lugu IAAM veebilehel jagada. Saades selle jaoks eelnevalt vastajalt loa, on salvestatud kõik intervjuud diktofoniga. Kampaania jaoks olid kõik osalejad nõus oma loo juures kasutama oma pärisnime, fotot ning ükski osaleja ei jätnud oma loo rääkimist pooleli. Ka antud uurimise jaoks andsid osalejad nõusoleku kasutada pärisnime ja kogu intervjuud analüüsimiseks. Kuna analüüsin kogu intervjuud ning ka neid narratiivi osasid, mis avalikkusele loetavaks ei läinud, siis osalejatele konfidentsiaalsuse tagamiseks olen muutnud nende nimed.

Intervjuude toimumiskoha palusin osalejatel endil valida, kuna narratiiv-intervjuus on oluline, et osaleja saaks ennast vabalt väljendada. Õige intervjuu toimumiskoht on aluseks heale intervjuule (Atkinson, 1998). Viidates Lishmanile, nendivad Allen ja Langford (2008), et toolide kõrgus ja asetus intervjuu ajal sümboliseerib tugevasti võimu erinevust. Kui intervjuuerija tool asetseb kõrgemal osaleja toolist, võib osalejal tekkida tunne, et intervjuuriija noomib teda või ei pea teda võrdväärseks. Seetõttu küsisin osalejatelt, kus neil oleks kõige mugavam istuda ja lasin neil istekoha esimesena valida. See näitas minu austust osalejate vastu ning andis neile võimaluse valida koht, mis on neile kõige loomulikum ja mugavam. Osaleja võimalus valida ise intervjuu toimumise asukoht, toetas seda, et ta tunneks end mugavalt ja turvaliselt. See omakorda toetas avameelselt oma kogemustest rääkimist.

Intervjuudeks valmistusin, tutvudes meedias kasutatud rändega seotud sõnavara ja lugude kirjeldamisega. Valmistasin ette avatud küsimused teemadel, mis puudutasid uurimuse eesmärki ja ülesandeid (Schütze ettevalmistus etapp). Enne intervjuud rääkisin osalejatega uurimusse mittepuutuvatel teemadel, et luua mugavam ja usalduslikum atmosfäär. Atkinson (1998) soovib kas kaasata uurimuses osaleja intervjuu ettevalmistamisesse või teha koos nalja ning lobiseda, sest sedasi langeb nii osaleja kui intervjuerija pinged. Seejärel tutvustasin osalejale migratsiooniteema kajastust nii Eestis kui ka globaalselt. Rääkisin sellest, kuidas avaliku diskursust jälgides on näha, et puudub kas kokkupuude rändajatega, mis põhjustab eelarvamusi ja võõraviha, või puudub arusaam sisserändajate rände kogemustest. Rääkisin mõistest *migrant* IOM-i seisukohast ning mainisin, et sisserändajal on võimalus ennast kohalikele tutvustada oma loo rääkimise kaudu (Schütze alguse etapp). Toetudes Schütze'le, ütlevad Bauer ja Gaskell, et klassikalises narratiiv-intervjuus selgitatakse osalejale uurimuse konteksti, küsitakse luba salvestada, millele järgneb segamatu loo jutustamine (Bauer ja Gaskell, 2000). Peale seda, kui tutvustasin intervjuus osalejale eelnevalt välja toodud uurimuse konteksti, rääkis osaleja segamatult oma lugu (Schütze peamise narratiivi etapp). Intervjuude ajal andsin osalejatele oma täieliku tähelepanu, kuulasin aktiivselt, julgustasin ja kinnitasin mitteverbaalselt. Atkinson (1998) ütleb, et kui intervjuerija kuulab hästi, loob see turvalise keskkonna, kus valitseb usaldus ja teise aktsepteerimine, ei ole ruumi halvaks panule ja hinnangutele, loo rääkija tunneb end olulisena, sest tema loosse ja kogemustesse suhtutakse austavalt ja hoolivalt ning kõik see teeb võimalikuks sügavate kogemuste jagamise. Kui jutt lõppes, küsisin täpsustavaid küsimusi, millele vastates osaleja täiendas oma lugu ning rääkis edasi (Schütze küsimuste etapp). Protsess toimus, kuni ühel hetkel ütles intervjueritav, et tunneb, et on kõik olulise rääkinud. Peale intervjuud andsin osalejatele võimaluse oma muljeid jagada ja rääkisime sellest, mis saab nende loost edasi (Schütze kokkuvõtte etapp).

4 Uurimistulemused – analüüs ja arutelu

Kõiki uurimuses osalejaid iseloomustab tuttava elukeskkonna vahetamine neile tundmatu elukeskkonna vastu. Andmete analüüsist tuleb ilmsiks, et tegemist on aktiivsete ja julgete inimestega, sest tuttava keskkonna ja turvalise kogukonna vahetamine uue vastu nõuab pealehakkamist ja julgust. Selle paneb hästi sõnadesse üks uurimuses osaleja– *“Asjaolu, et keegi jätab oma mugavuse tsooni, oma kodu ning kolib välismaale näitab, et see inimene avatud uutele kogemustele ja väljakutsetele.”* Kuigi rände põhjused erinevad iga uurimuses osaleja puhul, siis ühiseks jooneks on see, et Eestisse tulek oli vabatahtlik ning ajendatud isikliku elu sündmustest. Kõikide osalejate puhul on ühiseks tunnusjooneks aktiivne teabe otsimine Eesti kohta, erinevad aga põhjused, miks Eestisse koliti.

Materjali läbitöötamisel kujunesid välja järgmised teemaplokid:

1. elu enne Eestisse tulekut
2. immigratsioonimotivatsioon ja teostus
3. kogemus Eesti ühiskonnas
4. kuuluvuse tunne
5. identiteedi muutused seoses kohanemisega
6. eneseteostus Eestis
7. kujunenud arvamus Eestist
8. tuleviku väljavaated
9. eneseesitlemine.

Analüüsi tulemused on esitatud vastavalt eelpool loetletud teemaplokkidele. Kõik uurimuses välja toodud transkribeeritud intervjuulõikude tekstid on tõlgitud inglise keelest eesti keelde. Vastajate tsitaadid on esitatud jutumärkidega eraldi lõiguna.

Iga teema esitlemisel on valitud 2-3 juhtumit, milles konkreetne teema on eriti ehedalt esitatud. Tunnen isiklikult, et need inimesed ja nende narratiivid on erinevad ning mõneti ei saa neid samale võrdlusjoonele asetada. Kuid ometigi teen seda, sest see toob drastiliselt esile, kui erinevad on Eestisse sisseäänannud ja nende kogemused. Mida

rohkem me narratiividega kokku puutume ja mõistame inimeste peenekoelist ja keerukat elukäiku, seda raskem on sildistada ja eelarvamuslikult suhtuda.

Sissejuhatuseks on esitatud lühikokkuvõtte narratiiv-intervjuudes osalenute rändepõhjustest. Nii Iraagist kui Tšiilist tulnud meesterahvad tõi Eestisse armastus eestlannast abikaasa vastu. Azerbaidžaanist tulnud naisterahva tõi Eestisse armastus tema abikaasa vastu, kes tänu tihedatele tööreisidele Eestisse tundis lõpuks Eestiga tugevamat sidet, kui oma koduriigi Azerbaidžaaniga. Kahe intervjuueeritava tingimused koduriigis, Süürias, olid niivõrd lootusetud ja ohtlikud, et perekond otsis uut võimalust smuugeldajate abiga mujal elamiseks ning Euroopa Liidu rändekava alusel paigutati nad Eestisse. Üks osaleja on veel Süüriast pärit, kuid tema tuli Eestisse tänu magistriõpingute eriala stipendiumile. Kuigi need kolm inimest on samast riigist ning olustikust, siis rände teostus oli neil erinev. Intervjuueeritav Lätist tuli Eestisse ajutiselt kõrgharidust omandama, kuid Eesti muutus lõplikult koduks, kui ta kohtas Eestis korealannat, kellega koos otsustati siin pere luua ja elu rajada. Argentiinlanna tõi Eestisse põgus kokkupuude Tallinnaga ning austus Eesti rahva ajaloo ja üleelamiste vastu. Venelanna leidis end lummatuna Eesti esteetilisest ilust ning soov end kunstnikuna siin realiseerida, tõi ta Eestisse. Ameeriklast innustas Eestisse ümberkolimisel Eesti kodakondsuse olemasolu ja huvi oma eesti juurte vastu. Nagu ka põhjuste ülevaatest on näha, siis iga sisserändaja on erinev ning teise riiki kolimise põhjused on unikaalsed. Kõikidest intervjuudest selgus ka asjaolu, et kolimine on lõplik või vähemalt nii lõplik, kui see emotsionaalselt osalejatele võimalik on, kolimise hetkel.

Kuna antud uurimuses on kasutatud IAAM kampaanias esitatud sisserändajate personaalseid narratiive, siis algusest peale on oma lugu rääkivad isikud olnud teadlikud, et nende lugu läheb avalikkusele loetavaks. Samuti on need isikud olnud teadlikud, et IAAM kampaania eesmärk oli personaalsete narratiivide jagamise kaudu mõjutada avalikkuse negatiivseid hoiakuid ja eelarvamuslikke suhtumisi. Baldwin, viidates Phelan'ile (2006) ütleb, et narratiivi puhul on oluline võtta arvesse rääkija suhet kuulajaga (Baldwin, 2013; Atkinson, 1998; Riessman, 2000). Kuna narratiivi rääkijad elavad Eesti ühiskonnas, kus on pigem levinud ettevaatlik või isegi negatiivne ning eelarvamuslik suhtumine sisserändajasse, siis see mõjutab seda, mida enda kogemustest

ja endast räägitakse. Nii nagu igal inimesel on oma narratiiv, nii on ka igas ühiskonnas omad metanarratiivid ehk ühiskonna poolt aktsepteeritud normid, väärtused, stereotüübid, hinnangud, süüdistused ja muu taoline (Baldwin, 2013; Given, 2014).

4.1 Elu enne Eestisse tulekut

Alissa on Buenos Airesest pärit argentiinlanna, kes enne Eestisse kolimist õpetas *de La Empresa* ülikoolis turismiseadust ning koordineeris turismi ja hotellimajanduse eriala. Alissa on ametilt advokaat ning lisaks on õppinud turismi põimides kaks eriala, leidis ta endale sobiva väljundi õppejõu ja koordinaatorina. Naine lisab, et lisaks oma erialasele tegevusele, pöördusid paljud tudengid tema poole ja leidsid lohutust oma küsimustele kohanemise, erialavalikute ja üleüldiste õpingutega seotud teemadel. Alissa tundis, et lisaks oma tööle tegeles ta ka juhendamise

Mõned aastad tagasi saatis tööandja Alissa Soome, Jyväskylä suveülikooli. Enne seda reisi oli Alissa veendunud, et soovib Buenos Aireses süvendada oma teadmisi turismiseaduse erialal magistriõppes. Suveülikooli õpingute ajal Tallinna külastades, tundis Alissa, et Eesti on see õige koht tema jaoks.

“Olin plaaninud jätkata oma kraadiõpet Buenos Aireses, aga Tallinnas käik pani mind meelt muutma ja avas minus midagi, mille olemasolust ma ei teadnud.”

See, mida Alissa oma elust enne Eestisse tulekut räägib, läheb vastuollu üldiselt levinud metanarratiiviiga, et sisserändajad tulevad Eestisse ning hakkavad Eesti sotsiaalhüvesid ära kasutama. Alissa jutust oma elu kohta enne Eestisse tulekut, on näha, et naine oli iseseisev, haritud, hea karjääriga ning teiste poolt austatud. Ta konstrueerib ennast kellegina, kellel on agentsus ja plaanitav konstantsus ehk eesmärk jätkata õpingutega päritoluriigis (Bamberg ja Demuth, 2016). Külastus Eestisse aga muudab temas midagi märkimisväärselt. Alissa seisab otsuste ristmikul ning valib kolida Eestisse, sest Eestil on talle pakkuda midagi, mida ta mujalt ei leidnud. Ka see on omamoodi vastuolu narratiivile, et ükski sisserändaja, eriti päikselisest Buenos Airesest, ei tahaks Eestisse tulla, sest Eesti on nii väike riik, keel on raske ja ilm on paha.

Rifat on Süüriast pärit noormees, kes 2015. aastal asus õppima Tallinna Ülikooli (TLÜ). Eestisse kolimisele eelnevalt, oli noormees lõpetanud 2014. aastal arvutiinseneri eriala Süürias ning kandideeris seal ka ärijuhtumise magistri erialale. Kuna noormehe unistus oli juba enne Süürias toimuvat kriisi minna välismaale õppima ning tema hinnangul on hariduse olukord riigis kehv, siis otsis ta õpingute jätkamise võimalusi välismaal.

“Haridus ei ole kaasaegne ja majanduslik olukord ei toeta haridust. Kui sa soovid õppida IT eriala, see on iganenud. Sa soovid end arendada ja õppida mujal, kus on head teadmised ja kogemused.”

Noormehele ei olnud niivõrd oluline riik, kuhu õppima minna, kuivõrd pakutav magistriõppe programm. Saanud koha Euroopa Liidu õppestipendiumile Süüria tudengitele, valis Rifat Tallinna Ülikooli magistriprogrammi inimese ja arvuti vahelisest suhtlusest, kuna antud eriala põimis kõiki teda huvitavaid teemasid.

“Ma olen õppinud IT-ala, töötanud sotsiaalvaldkonnas ja veetnud kogu oma vaba aja lugedes psühholoogiat – seega sobis mulle suurepäraselt Tallinna Ülikooli...”

Siin on välistudeng, kes olles võitnud stipendiumi erinevatesse Euroopa Liidu ülikoolidesse, valib Eesti ja Tallinna Ülikooli. See läheb vastuollu Eestis levinud mõttega, et Eesti ülikoolidel on madal tase ja hea hariduse nimel peaks rändama välismaale.

Enne välismaale magistriõppesse kandideerimist, panustas noormees erinevate MTÜ-de tegevuse kaudu kodanikuühiskonda Süürias. Noormees kirjeldab, et Süürias valitsev olukord mattis ta endasse täielikult. Noormehe energia rauges tasapisi, et mõelda muule, kui ümberringi toimuvale. Rifat nägi lahendust oma olukorrale, panustades ühiskonda vabatahtliku töö kaudu.

“Aktiivsus aitas mul tunda, et annan midagi oma ühiskonnale, ja viis mõtted kõigest sellest halvast, mis minu ümber toimus....inimesed said surma ja surid ümberringi. Kuid lõppude lõpuks inimesed tahavad oma eluga edasi minna, kuid sa ei saa elada normaalset elu.”

Enne kui kriis teravaks muutus, töötas noormees autistlike lastega, kellele õpetas arvuti kasutamise oskusi. Aastal 2012 kutsuti noormees osalema kahes algatuses – ÜRO arenguprogrammi (UNDP) psühhosotsiaalse toetuse projektis ning Liibanonis konfliktide lahendamise ja rahu ülesehitamise teemal töötoa läbiviimises. Rifat ütleb, et lisaks nendele tegevustele oli õpingute kõrvalt tema peamine tegevus MTÜ *Mobadiron*’iga (eesti k. initsiatiivid). Töö eesmärk oli tuua Süüria kogukond taas kokku ning aidata ühiskonnaliikmetel mõista, et nende mitmekesisus on nende tugevuseks.

“Üks põhjus minu kodumaal toimuvale on see, et meil puudus õige kodanikuühiskond. ...kriisi tõttu meil ei valitsenud üksmeel, vaid me olime jagunenud. Me proovisime selle kallal töötada ning tuua esile head selles olukorras.”

Erinevalt ühiskonnas valdavalt valitsevale sõnumile, et Süüriast tulevad sisserändajad on sõjapõgenikud, nimetab Rifat koduriigis valitsevat *kriisiks* ning oma rändemotivatsioonina toob välja soovi õppida teda huvitavat eriala. Kogu oma loo jooksul ei kasuta Rifat sõna *sõda*, vaid selgitab korduvalt riigis valitsevat olukorda *kriisina*. Ehk on see tema viis vaidlustada üldlevinud metanarratiivi, et süürlased on oma identiteedilt põgenikud? Selle metanarratiivi olemasolu kinnitavad ka mitme humanitaarorganisatsiooni juhi suust kõlanud sõnum – pagulus ei ole identiteet, vaid ajutine seisund; kõik migrandid on inimesed, kellel on oma identiteet (UNESCO, 2016). Seega, vaadates Rifati püüdu rääkida pigem kriisist kui sõjast ning endast kui rahvusvahelisest õpilasest, on selge, et ka tema tunneb vajadust vaidlustada seda metanarratiivi, esitledes end põgeniku asemel sotsiaalselt tugevamast staatusest rahvusvahelise üliõpilasena.

Lisaks esitleb Rifat end targa ning julge inimesena, mis esitab samuti väljakutse metanarratiivile, et Lähis-Idast tulnud inimesed on umbkeelsed ja madalalt haritud.

Tema loost tuleb esile, et Eestis omandab ta kõrgharidust inglise keeles ning õpib lisaks ka eesti keelt. Ta on avatud ja võimeline õppima teisi keeli. Rifat võitis Euroopa Liidu stipendiumikonkursi, mis võimaldas tal Eestisse õppima tulla. Lisaks räägib ta oma riigi kultuurist ja ajaloost õpetajatele, üliõpilastele ja üldisele avalikkusele. See viitab julgusele mõelda ja rääkida teisiti, aga ka tema haritusele, olles suuteline kõnetama kõrgelt haritud.

Sara ja Sayid on samuti Süüriast pärit perekond. Kui Rifati kirjeldusest oma elu kohta enne Eestisse kolimisest on aimata, et sealne ühiskond kogeb ebastabiilsust ja tema sõnul “kriisi,” siis Sara ja Sayid kirjeldavad Süürias toimuvat “sõjana”. Sara kirjeldab, et viimased 14 aastat enne sõja puhkemist töötas ta lastekodus laste ja orbudega. Tema abikaasa Sayid õppis viimased aastad keemiat. Algselt ei kohustanud seadus meeessoost õppivaid isikuid sõjajalistes tegevustes osalema, kuid mida kriitilisemaks olukord riigis läks, seda rohkem oli vaja mehi sõjaväkke ning selleks muudeti seadust, mis kohustas kõiki mehi militaarses tegevuses osalema. Sara kirjeldab, et piirkond, Daria, kust nemad olid pärit, kannatas sõjalise tegevuse all esimesena.

“ Ühe päeva jooksul oleme näinud üle 3000 surnu inimese. See mõjus raskelt, eriti meie pojale.”

Perekond oli riigisisest ümberasustatud, otsides turvalist ja stabiilset paika. Kuid kuna perekond nägi päevast päeva inimesi hukkumas ning tundis muret oma lapse tuleviku pärast, otsustati lahkuda naaberriiki Liibanoni. Liibanonis koges pere tugevat diskrimineerimist. Ema kirjeldab, kuidas poja õpetaja kohtles poissi tema tausta pärast väärsti.

“Ka süüria päritolu tõttu koges meie poeg ebaõiglust koolis, kus õpetaja krabas teda juustest ning lõi tema pead vastu lauda.”

Sara kirjeldab, et lisaks vägivallale koolis, olid süürlastele määratud kindlad piirkonnad Liibanonis, millest väljaspoole nad ei tohtinud liikuda. Perekond seostab ebaõiglust ja

nende vastast vägivalda just nende Süüria päritoluga. Vaatamata kogetud ebaõiglusele, proovis perekond elamisluba taotleda, et omada stabiilsust ja oma lapsele mingitki turvalist tulevikku pakkuda. Selleks, et saada elamisluba Liibanonis, vajab perekond kohalikku usaldusisikut, kes garanteerib kohalike võimude ees perekonnale abi juhul, kui nad hätta satuvad. Perekond oli leidnud inimese, kes lubas tasu eest neile usaldusisikuks olla. Elamisloa allkirjastamise hetkel usaldusisik keeldus ning põgenes perekonna poolt saadud tasuga. Perekond oli kohalike võimude poolt saanud lahkumisettekirjutuse ning samal õhtul läksid nad edasi Türgi.

Ka Türgis proovis pere oma elu uuesti üles ehitada, kuid kuna naisel on kurdi taust ning türklaste ja kurdide vahel on pinged, sattus perekond taas takistuste, ebakindluse ja ellujäämise olukorda.

“Olime võimatus olukorra – tagasi Süüriasse minna oli ohtlik, me ei saanud minna Egiptusesse, kus Sayidi sugulased elavad, me ei olnud teretulnud Liibanonis ning Türgis ei saanud me hakkama. Pinge oli talumatu ning raskused reaalsed.”

Võrreldes kolme Süüria inimese lugu, on Rifati loost tunda, et mingi ebastabiilsus on, inimesed kannatavad, kuid elada on võimalik, ja Rifat otsib paremaid võimalusi eneserealiseerimiseks. Sara ja Sayid kogemustega kokku puutudes avaneb aga täiesti teine pilt. Perekond on oma kodu kaotanud, on riigisiselt ümberasustatud ning võtab ette julgeid samme, et luua endale stabiilne ja turvaline elu. Rifati kogemustest on aimata, et ümberringi on kannatust. Seega panustab noormees panustab kohalikku ühiskonda, et asju muuta, kuid lõpuks otsustab otsida eneseteostust õpingutest välismaal. Märkimist väärt asjaolu Süüriast pärit osalejate kogemuste puhul on see, et nii Rifat kui Sara ja Sayid olid intervjuu toimumise ajal Eestis olnud ligikaudu aasta. Sara ja Sayid olid aga juba enne Eestisse tulekut olnud Süürias mõne aasta jagu ümberasustatud ning elasid mõne aja Liibanonis ja Türgis. Rifat tuli Süüriast Eestisse otse. Pere teekond parema ja turvalisema elu poole on olnud pikem kui Rifatil. Rifat tuleb Lattakia piirkonnast ning Sara ja Sayid aga Daria piirkonnast. Uudiseid lugedes tuleb esile, et mõlemas piirkonnas on esinenud kokkupõrkeid, vägivaldseid tegusid ja ka tsiviilisikute surma, kuid Daria piirkonnas on olnud Süüria kõige brutaalsemad massimõrvamised (Mahmood ja Harding, 2012). Piirkonnast ja ka kurdi päritolust

tulenevalt koges perekond riigis toimuvat vägivalda ja kodusõda palju intensiivsemalt ja otsesemalt, kui noormees. Kuigi noormees ei rääkinud oma perekonnast ja nende sotsiaalsest staatusest, siis tema kogemuse ja varasema tegevuse põhjal Süürias, võib järeldada, et noormees tuleb rikkast ja mõjuvõimsast perest, kuna noormees oli kuni 2015. aasta suveni püsinud Süürias puutumatuna ja nimetab siiani riigis toimuvat kriisiks. Erinevus võib tulla ka sellest, et Lattakia piirkond on olnud turvalisem ja võrreldes Daria piirkonnaga sõjalistest tegevustest vähem mõjutatud. ÜRO Julgeolekunõukogu raport (2017) olukorrast Süürias kirjeldab, et Süürias on valitsenud sõda viimased kuus aastat.

Argentiinlanna Alissa elu enne Eestisse kolimist on süürlaste kogemustega võrreldes nagu täiesti teisest maailmast. Tema puhul ei ole tegemist diskrimineerimise või igapäevaselt surmaga silmitsi seismisega, vaid eneseteostuse ja oma unistustele järgi minemisele. Esimesest teemablokist selgub, kui äärmiselt erinevad on sisserändajate elud enne Eestisse rändamist. Erinevusi eludes enne Eestit on isegi kolme sama riigi kodaniku seas.

4.2 Rändeteeekonna kogemused ja teostus

Sara ja Sayid, kes on proovinud elu alustada erinevates Süüria linnades, Liibanonis ja Türgis, kirjeldavad end olevat sundolukorras:

“Me ei näinud muud võimalust, kui minna Kreekasse. Seaduslikud võimalused meil puudusid, seega ainuke võimalus oli läbi smugeldajate.”

Maksnud tasu smugeldajatele, toodi perekond väikese, inimesi täis kaubikuga Vahemere äärde. Vaatamata sellele, et meri oli tormine, sundisid relvastatud mehed esiteks mehed ja lapsed ning alles lõpuks naised paati. Sara ja Sayid olid üksteisest eraldatud – mees lapsega paadi ninas ning naine paadi tagaosas. Kuna meri oli tormine, paat liialt inimesi täis, jooksis paati vett sisse ning õhustikus oli tunda pinget ja hirmu. Inimesed oksendasid ning Sara kõrval seisev nelja lapse ema minestas. Sara proovis tõsta lapsi kõrgemale, et need ei upuks paadi põhjas olevasse vette.

Paadi ninas oli pereisa Sayid, kes kirjeldab oma kogemust: *“Paadi juht oli mingil hetkel põgenenud. Olin sidunud poja mu rinna vastu kartuses, et lained ta kaasa kisuvad. Võtta oma laps sellisele teekonnale kaasa, ma ei soovi sellist kogemust mitte ühelegi isale. Meil ei olnud muud väljapääsu, sest sealt kust tulime ei olnud tulevikku,”*

Pere teekond Kreekasse oli väga raske. Sara kirjeldab oma tundeid: *“Paadis valitses paanika, inimesed elujäämise soovist tõukasid ja lükkasid. Üritasin näha Sayidi ja poega, kuid ei näinud. Läksin šokki. Surma maitse oli suus ja igasugune elu mõte hakkas kaduma.”*

Kellelgi reisijatest oli rahvusvaheliste kõnede paketiga telefon ja sellega paluti Kreeka piirivalvuritelt abi. Peale maismaale saamist hakkas pere mõistma, millise kogemuse osalisteks nende poeg ja nad ise olid saanud ning neid valdas šokitunne. Kui Süürias oli lootusetuse tunne ja surmaga silmitsi seismine järkjärguline, siis teekond Türgist Kreekasse oli intensiivne surmasuus olemine.

“Järgmisel päeval tuli uudis, et Euroopa on sulgenud piirid ning põgenikud ei ole tere tulnud. Taas, olime segaduses ja hirmul – kuhu me lähme, mis me teha saame, oleme kodutud, meie riik on hävitatud, pagulaslaagris pole elu ega tulevikku.”

Varsti informeeriti perekonda, et nad suunatakse Eestisse. Perekond oli rõõmus ning hakkas Eestiga tutvuma. Pereisa kirjeldab pere mõtteid ja tundeid: *“Hakkasime Eesti kohta lugema, et aru saada, kes on see riik, kes annab meile lootust ning kutsub meid. Lugesime, et Tallinn on üks vanemaid linnu maailmas, sellest kuidas Eesti taastas oma iseseisvuse ning et Eesti on arenenud interneti valdkonnas ja Skype on seal leiutatud. Ootusärevus Eesti osas täitis meid.”*

Sara ja Sayid on uurimuses osalejatest ainsad, kes kirjeldasid oma rände teekonda detailselt. Teised osalejad kirjeldasid rändemotivatsiooni, mis ajendas neid Eestisse tulema. Seda, kuidas Eestisse koliti, isegi ei mainitud. Süüria perest on arusaadav, et nad kirjeldavad oma rändeteekonda detailselt, sest see oli intensiivne, ohtlik ja

normaalsetes oludes täiesti vastuvõetamatu rändeviis. Rändeteekond Türgist Kreekasse on jätnud neisse sügava jälje ja ka kuid hiljem proovib perekond üleelatud hoomata.

Lisaks tuleb antud kirjeldusest esile ka pilt, mida Eestist väljaspoole näidatakse. Perekond toob välja trumpe, mida kasutatakse Eesti turundamiseks välismaale – vanalinn, iseseisvus, internet, Skype.

Alonso on Tšiilist pärit meesterahvas, kes on Eestis elanud ligikaudu viis aastat. Esimest korda kuulis Alonso Eesti kohta väikse poisina oma isalt, kes tutvustas pojale Eestit kui iseseisvat vabariiki.

“Esimest korda kuulsin Eestist oma isalt. Kui Berliini müür langes, tuli ta minu juurde ja ütles “vaata need kolm riiki – Eesti, Läti ja Leedu, said iseseisvaks Nõukogude Liidust. Need on väga väikesed.”

Huvi *metal* muusika ja Soome bändide vastu, tõi mehe 2010. aastal Soome ühele kontserdile. Lisaks Soomele, otsustas Alonso külastada ka Eestit. Eestis kohtus Alonso Liisaga. Antud kohtumine muutis mehe tulevikuplaane märkimisväärselt.

“Läbi juhuse kohtasin Eestis Liisat. Me armusime teineteisesse ja see muutis minu tulevikuplaanid. Ma ei taha kahetseda tegemata jäänud otsuseid, seega olen alati mingi otsuse langetanud. Ma mõtlesin, et kui mul on võimalus tutvuda kellegi nii toredaga kui tema, siis pean kindlasti proovima. Pealegi ei olnud meil midagi kaotada.”

Kuna tunded teineteise vastu olid tõsised ning oma iseloomust tulenevalt ei soovi Alonso lasta heal kaduma minna, siis pakkus ta eestlannale võimalust Tšiili kolida. Eestlanna mõtles ning alles peale kuut kuud veenmist külastas meesterahvast Tšiilis. Selle tulemusena kolis mees kaks aastat hiljem Eestisse.

Alonso alustab oma lugu sellest, kuidas ta esimest korda kuulis Eestist. Tema narratiiv peegeldab ajaloolisi sündmusi, mis juhtuvad olema Eesti rahvale isiklult väga olulised.

Siin on kaugelt pärit mees, kelle narratiiv peegeldab Eesti ühiskonnas toimunud poliitilisi ja võimustruktuurilisi muutusi. Tollel ajal noor poiss Alonso ei teadnud, mida kõik see tähendab ning kui oluline see teadmine on, kuid nüüd ta mõistab ja on abielu kaudu osa Eesti perest. Alonso narratiiv vaidlustab Eesti ühiskonnas levinud arusaama, et Eesti naised leiavad esimesel võimalusel omale välismaalasest mehe ja kolivad Eestist välismaale. Alonso pidi oma naist mitmeid kuid veenma, et ta temale ainuüksi külla tuleks, rääkimata Tšiilisse kolimisest. Kuna mees naist armastas, siis kolis hoopis tema Eestisse. Eestisse kolimisega tuleb esile nii Alonso kui tema abikaasa julgus, sest lisaks kohanemisajale uues riigis tähendas see ka, et pere seisis riski ees, et mees ei saa teatud perioodil finantsilist stabiilsust ja tuge pakkuda. Kuna sisserändajatesse on üldiselt negatiivne hoiak, siis lasus pinge ka eestlasest abikaasal, kes oli sillaks kohaliku ühiskonna ja sisserändajast abikaasa vahel. Kõik see mõjutab omakorda perekonna suhteid ja ka abielu õnnestumist ning püsimist. Seda kinnitab ka Soomes uuritud mitmekultuuriliste peredega läbiviidud uuring (Sjöblom-Immala, 2015), milles tuli esile, et mitmekultuurilisi abielusid ja perekondi on üha rohkem ning oluline on maandada ühiskonnas levinuid eelarvamusi ja negatiivseid hoiakuid sisserändajast abikaasa ja mitmekultuurilise abielu suhtes. Hoiakute kujundamine mitmekultuurilist abielu ja peresid toetavaks mõjutab positiivselt perekonna omavahelisi suhteid, nende ühiseid lapsi ja ka suuremat suguvõsa (ibid).

Nendest kahest loost tuleb ilmsiks, kui erinevad on sisserändajate kogemused, mis motiveerivad neid teise riiki kolima ning kui erinevad on rände teekonnad. Sara ja Sayid kogesid end olevat olukorras, kus nad olid parema tuleviku nimel valmis riskima kõigega ning läbima eluohtlikut teekonda. Tegemist oli sundolukorraga, kus jäädes oli surm aja küsimus, minnes oli risk surra, kuid oli ka lootus paremale tulevikule. Pere valis lootuse läbi riskimise. Alonso ei seisnud elu ja surma küsimuste ees nagu Sara ja Sayid, kuid Alonso oli armunud. Armastuse nimel tehakse ka riske, milles jäetakse kõik turvaline ja mugav lootuses, et koos armastatuga on tulevik helgem ja parem, kui siis, kui risk oleks jäänud võtmata.

4.3 Kogemus Eesti ühiskonnas

Samer on pärit Iraagist ja on Eestis elanud seitse aastat. Eestisse tõi mehe armastus eestlanna vastu. Samer töötab Eestis IT valdkonnas projektijuhina ning on tugisiik ja teeb tõlkimistöid. Tihti paluvad Samerilt erinevad Eesti ettevõtted abi ja nõu Lähis-Idas äri alustamisega. Samer kirjeldab, et tänu isiklikele kohanemise kogemustele on üheks tema hobiks kujunenud välismaalaste aitamine siinse eluga kohanemisel. Kui alguses mõjus talle arusaamatult ja isoleerivalt eestlaste süsteemsus, et iga päev mindi kodust tööle ja töölt tagasi koju, siis nüüdseks on ta selle iseärasusega leppinud ja harjunud.

“Nägin ruttu, kui süsteemsed eesti inimesed on – nad lähevad kodust tööle, töölt koju. See erines minu koduriigist kõvasti. Tundsin alguses täielikku äralõigatust, eriti väikelinnas. Vingusin selle pärast aasta aega, kuid siis leppisin selle erinevusega ja harjusin ära.”

Samer kirjeldab, et iga päev kogeb ta mingit sorti rassistlikku hoiakut või kommentaari. Samer kogeb, et Eesti ühiskonnas on hoiak tema vastu negatiivne, vaatamata sellele, kes ta on. Lõuna-Eesti väikelinnas, kus Samer elab ja tunneb palju inimesi, kogeb ta verbaalseid rünnakuid, pilkamist ja rassistlikku hoiakut igapäevaselt. Ta selgitab, et kui ta peaks samaga vastama või ennast kaitsma, siis tekiks automaatselt ühiskonnas pilt temast kui vägivaldsest Lähis-Ida mehest.

“Kui keegi on minu suhtes diskrimineeriv, mida juhtub iga päev, jätaks enda kaitsmine, nähvamine või samas stiilis vastamine minust mulje kui agressiivsest Lähis-Ida inimesest, kes üritab rünnata süütut eestlast. Praegu on see kuvand minu vastu niikuinii.”

Sameri lahendus on olnud jääda tolerantseks ja kannatlikuks, kuid ta näeb, et selline viis reageerida ei too püsivaid lahendusi ning igavesti ei saa selliseid hoiakuid ja agressiooni ignoreerida.

“Ma olen vihane, vahel kaotan kannatuse, kuid siis meenutan, et ma olen siin selleks, et iseennast muuta.”

“Ma tunnen neile kaasa. Lõppude lõpuks saan ma rahulikumalt magada siis, kui keegi On olnud minu vastu halb, kui siis, kui mina olen olnud halb kellegi teise vastu.”

See, et Samer näeb nendes ebameeldivates ja ründavates olukordades kohta isikliku kasvu ja arengu jaoks, näitab sisemist küpsust ja tugevust. Ohtu tunnetades on enesekaitsereaktsioon ja soov selliseid olukordi vältida arusaadav ja loomulik. Sameri kogemusest tuleb välja, et vaatamata nendele olukordadele, elab ta oma elu edasi, teeb aktiivselt tööd ning panustab ühiskonda nii nagu saab. Samer ise näeb, et tema suurimaks kaitsjaks Eestis on tema eesti keele oskus. Talle liiga teha proovivad inimesed jahmuvad, kuuldes et Samer vastab neile eesti keeles.

Minu põhiline kaitsevahend Eestis on minu eesti keele oskus. Kui keegi on minu vastu õel, vastan eesti keeles. Tavaliselt on üllatus suur. Vahel juhtub, et rassistlikud kommentaarid tulevad vene keelt kõnelevatelt. Ma vastan neile eesti keeles ning nad ei mõista mind. Kui me peaks siin punkte lugema, siis mina peaksin sinu vastu [vene keelt kõneleva solvaja] rassistlikult käituma.”

Lisaks oma isiklikele kogemustele toob Samer esile, et ta kuuleb ja näeb, et ka väga kõrgelt haritud ja tippametites töötavad välismaalased kogevad Eestis enda vastu eelarvamuslikku suhtumist. Kui varem oli eestlaste kogukond meelestatud, et vene keelt kõnelevad eesti elanikud on sisserändajad, siis nüüd on eesti ja vene keelt kõnelevate elanike vahel tekkinud ühine leer sisserändajate ning just kolmandate riikide kodanike vastu. Sameri kogemustele sarnased kogemused diskriminatsioonist on esile tulnud 2012. aasta uurimuses, kus uuriti erineva nahavärviga välisõppejõudude ja tudengite kogemusi (Strömpl jt, 2012). Uurimuses intervjueriti 12 informanti ning nende kogemuste põhjal tuli esile, et enamikel olid negatiivseid kogemusi tingitud nende välimusest. Enamuses toimusid diskrimineerivad olukorrad avalikus ruumis ja vahel ametiasutustes. Sarnaselt Samerile, valisid uurimuse informandid erinevaid toimetuleku taktikaid – kas ignoreeriti kuuldut, prooviti oma eluga edasi minna, pöörati olukordadele vähe tähelepanu või korraldati oma liikumist nii, et oleks turvaline (Strömpl jt, 2012).

Kuigi Samer tunneb, et teda ei kohelda väarika ja võrdse ühiskonnaliikmena tema välismaise päritolu tõttu, on tal sellegipoolest ka positiivseid kogemusi.

“Ma ei kahetse oma seinseid kogemusi. Olen õppinud palju Eesti kultuurilt – täpsust kuni selleni, et tuleks vältida ka ühte minutit hiline mist, tuleks olla süsteemne ja realistlik. Olen kogenud tõelise sõpruse teist tähendust ning seda, kuidas uude ühiskonda sulanduda.”

Olles seitse aastat Eestis elanud, töötanud, kodanikuühiskonda panustanud ja kohalikku keelt vabalt valdama õppinud, kogeb Samer siiani diskrimineerimist. Tema näitel tuleb ehedalt esile, et ootus, et sisserändaja on pärast kohaliku keele õppimist, siinse kultuuri austamist ja töötamist lõimunud, ei pea paika. Samer vastab kõigile nendele tingimustele, kuid ometigi tuleb tema narratiivist esile, et teda ei võeta vastu. Riessman (2000) toob esile, et personaalsed narratiivid peegeldavad ühiskonda ning Sameri kogemus näitabki just antud ajal Eestis toimuvat. Sameri kogemus näitab, et kuigi tema on enda poolt teinud parima lõimumiseks, siis on oluline ka kohaliku ühiskonna avatus ja lõimumist toetavad hoiakud selleks, et ta saaks päriselt Eestis lõimuda ja olla vastuvõetud.

Sameri kogemusele sarnanevad ka Sara ja Sayidi kogemused, kuid selle erinevusega, et perekond on Eestis viibinud aasta, eesti keelt veel vabalt ei valda ja otsib veel võimalusi ennast siinses ühiskonnas teostada. Perekond kirjeldab, tundvat kohalike poolt vahel negatiivset või kartlikku suhtumist nende välimusest tingituna. Perekond on seni lahendanud olukorra sellelābi, et kannab endaga maiustusi kaasas, mida nad pakuvad ründajale. Nii Sameri kui perekonna reaktsioon nende ründamisele on vastuolus metanarratiiviiga, et Lāhis Idast pärit isikud on vaenulikud. Kuigi neid rünnatakse, vastavad nemad heaga. Need vaenulikud kogemused tõstavad esile lõimumispoliitika olulisust panustada sotsiaalselt sidusa Eesti ühiskonna tekkele (Kultuuriministeerium, 2014).

Valentina tuli Eestisse esimest korda 1986. aastal, mil ta töötas noore professionaali ja kunstnikuna Eesti NSV Riiklikus Vene Draamateatris. Sellel ajal oli tal tegemisi palju ning elu kiire. Valentina õmbles draamateatritele esinemisteks kostüüme, tegi dekoratsioone ning kuna sel ajal ei olnud võimalust arvutis plakateid teha, siis kujundas ta etenduste reklaamid ja plakatid käsitsi. Lisaks sellele õmbles Valentina kostüüme ka Rahvusooper Estonia näitlejatele. Eesti oli esteetiliselt ilus, võimalusi eneseteostuseks kunstnikuna oli palju ning ta nautis südamest seda, mida tegi. Tema elu oli ilus, sest kunstnikuna tundis Valentina end rahulolevana.

Kuna elu Eestis oli niivõrd ilus, siis peale maja pärimist Venemaal, otsustas Valentina 90-ndate alguses kodumaal käia ning maja maha müüa, et Eestisse kodu soetada. Läinud Venemaale maja müüma, haigestus Valentina ägedalt ning ei saanud Eestisse naasta nii pea, kui ta seda plaaninud oli. Kümme aastat hiljem, 2001. aastal, pöördus Valentina Eestisse tagasi. Selleks ajaks oli ta oma maja Venemaal maha müünud ja ta oli valmis oma elu Eestis uuesti alustama.

Tagasi tulles oli aga Eestis palju muutunud – Eesti oli iseseisev riik oma piiride ja uue rahaühiku, Eesti krooniga. Kuna Valentina eesmärk oli jätkata Eestis kunstialal, siis tuli üllatusena uudis, et tema erialale pole nõudlust ning tulenevalt sellest Valentinale tööluba ei antud. Valentina palus abi juristidelt, kes soovitasid naisel jääda riiki vaatamata sellele, et tal tööluba ei olnud ning ütlesid, et juhul, kui naine peaks nüüd lahkuma, siis hiljem talle viisat ja elamisluba ei anta. Naine kuulas ning jäi, kuigi tal oli olemas tähtajaline viisa ja ka tagasisõidupilet Venemaale. Naine usaldas oma dokumendid juristide kätte, kes peale viisa aegumist kasutasid seda infot Valentina vastu, et temaga manipuleerida ja teda ära kasutada. Kuna 1 oli maja müügist raha veel alles, siis kasutas ta seda, et üürida endale tagasihoidlik elamispind ja selle kaudu vabanes ta pahatahtlikest juristidest.

“Advokaadid püüdsid aidata, kuid petsid mind. Mitte miski ei toiminud – olin tööloata ja viisata. Advokaadid ütlesid, et kui ma nüüd peaksin lahkuma, siis ei ole mul mõtet hiljem tagasi tulla ja uut elamisluba taotleda. Tegelikult mul oli viisa ja ka tagasisõidu pilet. Advokaadid soovitasid mul jääda. Mu viisa lõpetas kehtivuse ja juhtus, et olin

ebaseaduslikult riigis. Nende advokaatide käes olid minu dokumendid konsulteerimise ajast ning nad hakkasid mind pahatahtlikult ära kasutama – ma töötasin ja koristasin nende heaks, olin orjuses.

Esimese ebameeldiva tagasipöördumise kogemuse üleelamise järel hakkas naine otsima võimalusi jalad alla saada. Valentina tegi postkaarte Tallinnast, kasutades siidimaalitehnikat naha peal maalimises, mis on Valentina omaloodud tehnika. Seda tehnikat kasutades on naine maalinud tuhandeid pilte Tallinnast ja Vanalinnast.

“Kuna siidimaal on minu spetsialiteet, siis arendasin välja naha peal maalimise tehnika. Seda meediumit kasutades joonistasin tuhandeid pilte Tallinnast. Tihti ütlen, et juba ainuüksi sellepärast peaks mind tunnustama Eesti kodanikuna. ...Kunstnikele maksti väga vähe kaardi eest, kuid minu kaardid läksid väga kõrge hinna eest.”

Ehitusbuumi ajal joonistas ta arhitektidele Feng Shui sisekujunduse projekte, töötas värvinõustajana, viis läbi kunstiteraapiat, õpetas naisi ja lapsi maalima, oli lapsehoidja ja loomade jalutaja. Lisaks erinevatele töötstele, mida ta tegi ebaseaduslikult Eestis viibimise tõttu mustalt, tegeles Valentina ka oma loominguga.

“Keerulised ajad surusid ja ma surusin vastu, tänu millele leidsin erinevaid viise kuidas end igapäevaselt ära elatada.”

Valentina on võtnud seisukoha, et kunstik ei saagi olla rikas ja edukas, sest edukus tähendaks kompromissi tegemist oma loomingulisuse osas. Valentina on valinud tee, mis on keeruline, kuid see ongi loomingulistele inimestele omane, kes tema sõnul peavadki kannatama.

“Ma olen kunstnik. ... Tänapäevani kliendid on rahul mu tööga. ... Ometigi, läbi aja see on alati sedasi olnud, kunstnik ei saa ennast ise ära elatada. Ta kas teenib leiba perele või keskendub oma loomingule. Ma olen tüüpiline kunstnik. Oma loomingust on mul võimatu teenida ning end ära elatada.”

Oma kogemusele Eestis, vaatamata tema poolt tajutud panusele, lisab Valentina, *“Eesti ei ole kunagi mind toitnud ega pakkunud mulle kodu.”* Valentina soovis Eestis end rakendada ning nägi selleks suurepärast võimalust, sest Eesti mererandade, metsade, linnade ja inimeste ilu inspireeris teda loominguliselt, kuid ta tundis, et kahjuks Eesti talle samaga ei vastanud.

Valentina esitleb oma elu Eestis esimesel korral imelisena – tal oli kõrge sotsiaalne positsioon ning ta rakendas oma loovaid oskuseid ühiskonna kõrgetes institutsioonides. Teisel korral Eestisse tagasi pöördudes oli Valentina ootusärevus ja põnevus jätkata nii, nagu esimesel korral, kuid vastupidiselt tema ootusele öeldi talle, et tema oskustel ei ole siin vajadust ning talle ei antud tööluba. Püüdes ametnike otsust vaidlustada, oli ta kuni kuueteistkümmend aastatriigis ebaseaduslikult. Oma loos ta ebaseaduslikuna riigis viibimise asjaolu ei esita, vaid rõhutab oma osavust, loovust ja oskusi kunstnikuna. Arvestades ühiskonna negatiivset hoiakut ja eelarvamuslikku suhtumist, ei ole kerge esitada ennast kui ebaseaduslikult riigis viibivat püsielanikku. Nagu ka risoomse minapildi käsitlemise alusel välja tuleb, ei saa esitatud narratiive pidada tervikliku või lõpliku representatsioonina sellest inimesest (Baldwin, 2013). Seetõttu ei saa ka Valentina lugu lõplikuna võtta. Kuna ennast kui ebaseaduslikult riigis viibivat püsielanikkus esitades asetaks Valentina end haavatavasse seisundisse, siis selle asemel esitab ta end tugeva ja tunnustatud kunstnikuna, sest see on tema tugevam pool.

Sameri ja Valentina lood on erinevad, kuid leidub ka sarnasusi. Üks sarnasus on selles, et mõlemad sisserändajad soovivad Eestis olla ja näevad Eestit ilusa maana. Teine sarnasus seisneb selles, et nii Samer kui Valentina on kogenud Eestis diskrimineerimist ja halba kohtlemist. Samer kogeb avalikku diskrimineerimist, seistes oma välimuse ja päritolu tõttu igapäevaselt silmitsi ühiskonnaliikmete ebaseadusliku käitumise ja agressiooniga. Erinevalt Valentinast räägib Samer eesti keelt ning elab ja töötab Eestis seaduslikult. Valentina kogemuse raskuskese lasub aga selles, et aastaid tagasi koges naine diskrimineerimist ja ebaseaduslikku kohtlemist, mis jättis naise olukorda, kus ta elas aastaid Eestis ilma elamisloata. Ilma dokumentideta riigis elamine tähendas seda, et paljud ukSED olid talle suletud: ta oli haavatavas positsioonis ning oli sunnitud rabelema, et siin hakkama saada. Kaheteistkümmne aasta möödudes said ametiasutused

aru, et naine on riigis ilma seadusliku aluseta ning naisel paluti riigist Venemaale lahkuda. Sellised inimesi, nagu Valentina, on veel, kes mingite olukordade tõttu satuvad süsteemi hammasrataste vahele, jäävad riiki ebaseaduslikuks, kukuvad selle tõttu läbi kohaliku süsteemi pragude ning “tabamise” hetkel tegeletakse nendega seadusega kooskõlas (vt. nt. Fanfora, 2012). Kuna Valentinale oli kunst ja oma looming kõige olulisem, ei pidanud ta ise seda probleemseks või kahetsusväärseks, et elas riigis ebaseaduslikult. Selle asemel rõhutas ta, et vaatamata tema loomingulisele panusele Eestis, ei antud talle võimalust teha Eestis oma kodu. Teisalt võib asi olla selles, et antud kogemustest rääkimine tekitas temas veel tugevamat haavatust ning seetõttu otsustas ta end esitleda pigem oma eelistatud minapildist ehk tugevast ja tunnustatud kunstnikust.

4.4 Kuuluvuse tunne

Arvestades, et personaalne minapilt on interaktisoonis muutuv, risoomne, siis antud narratiividest tuleb esile inimese identiteedi mitmekesisus. Pikema aja möödudes, seisavad paljud sisseerändajad silmitsi küsimustega – kuhu ma kuulun, kas vastuvõturiik on minu kodu või olen siiani sisseerändaja ja külaline, millal olen vastuvõetud...?

Sevinc tuli Azerbaidžaanist Eestisse esimest korda 1996. aastal mõttega veeta mõned aastad Eestis. Eestisse tulemise eesmärgiks oli liituda abikaasaga, kes õppis Tartu Ülikoolis. Peale õpingute lõpetamist, oli noorpaaril plaan pöörduda tagasi Bakuusse. Bakuus oli Sevincil hea töökoht ning kuna naine oli ka seal sündinud ja õppinud, mõjus Eestisse kolimise tõttu kõige tuttava ja hea jätmise Sevincile raskelt. Eestis oli Sevincil igav, nukker ning eestlased tundusid külmade ja kinnistena. Kuuluvuse tunnet Sevincil ei tekkinud ning peale mõningast kannatamist otsustas noorpaar Azerbaidžaanis naasta.

“Töö tõttu pidi mu mees aga endiselt tihti Eestis käima. Ühel hetkel ütles ta, et tunneb ennast rohkem eestlase kui aserina. 7 aastat hiljem kolisime tagasi Eestisse.”

Teisel korral Eestisse kolides teadis Sevinc, et see ei ole ajutine, vaid pikaajaline plaan end Eestis sisse seada. Sevinc võttis eesmärgiks eesti keel selgeks õppida ning omandas eesti keele C1 kategooria tasemel. Pärast seda hakkas ta Tallinnas õpetajana töötama.

“Otsustasin, et pean õppima selgeks eesti keele. Mõtlesin, see on võimalik! Ma oskasin inglise keelt, mida paraku tol ajal paljud eestlased ei rääkind. Eestis on kaks peamist keelegruppi, kuid kuna ma ei osanud ei eesti ega vene keelt, seega ei kuulunud ma kumbagi nendest gruppidest. Hakkasin õppima mõlemat – nii eesti kui vene keelt...Tegin C1 kategooria ära ning hakkasin õpetajana töötama.”

Ühel hetkel, kui Sevinc mõtles oma elu ja kuuluvuse üle järele, küsis tema 6-aastane tütar, mis valmistab emale muret. Ema rääkis lapsele avameelselt, et mõtleb, kas ta on Eestis külaline või kodanik, kus on tema kodumaa ning kes tema kõigi nende kogemuste tagajärjel on. Sevinci tütar vastas emale:

“Sinu kodumaa on seal, kus sa sündisid ja oled üles kasvanud, aga ka seal, kus sa praegu elad ja kus elab sinu perekond. Sul on kaks kodumaad. Armasta neid mõlemaid, aga ära võrdle neid”.

Tütre sõnad julgustasid Sevinci ning tagasi vaadates reflekteerib naine, et kõik tema unistused on Eestis täitunud. Kõike, mida ta soovis oma elus Azerbaidžaanis teha, suutis ta teha ka Eestis.

Sevinci narratiivist tuleb väga selgelt esile, et esimene kord Eestisse kolides oli eesmärgiks ajutine ränne ning sellest tulenevalt oli naise hoiak siinse ühiskonna suhtes kinnine, mis mõjutas tema kogemust negatiivselt. Teisel korral Eestisse kolides tegi Sevinc teadliku otsuse olla siinse ühiskonna suhtes avatud, kuna eesmärk oli pikaajaliselt Eestisse kolida. Eestis levinud metanarratiiv, et endisest Nõukogude Liidu riigist pärit inimene on vene keelt kõnelev ja küllap ka venelane, ei pea Sevinci puhul paika. Eestisse kolides ei osanud Sevinc ei eesti ega vene keelt ning tundis, et siinses ühiskonnas ei kuulunud ta ei ühte ega teise gruppi. Naine hakkas õppima mõlemat keelt, et olla suuteline mõlema ühiskonna rühmaga suhelda. Kuigi naisel oli kõrgharidus ning

hea tööpositsioon Bakuus, siis Eestis oli naine nõus alustama madalamalt positsioonilt. See näitab tema arusaamist, et olles uues riigis sisserändaja, ei saa kohe alustada samalt tasemelt, kui oma päritolu riigis, sest mõningad faktorid, nagu näiteks keeleoskus, mõjutavad võimalusi ennast teostada.

Ka Sevinci puhul tuleb selgelt esile mitmese indentiteedi käsitus. Peale mõningasi aastaid Eestis elamist, töötamist ja siinsesse ühiskonda panustamist seisis naine silmitsi oluliste küsimustega – kus on tema kodu ja kes on tema oma rändekogemuste tagajärjel.

Kuna **Ericu** vanavanemad on pärit Eestist, siis juba 5. klassist peale on noormehel olnud arusaamine, et tal on mingi seos Eestiga.

“Minu side Eestiga ulatub mu perekonna isapoolsesse harusse. Tema vanemad lahkusid Eestist, nagu paljud teisedki, pärast Teist maailmasõda, otsides varjupaika sõjast räsitud ja Nõukogude Liidu okupeeritud riigi eest.”

Eric reisis koos isa ja vennaga mitmeid kordi Eestisse ning noormees külastas Eestit mitmeid kordi ka täisealisena. Iga külastusega tekkis Ericul tugevam seos Eesti ning siinse elustiiliga. Soov tulevikus pikaajaliselt Eestisse kolida oli noormehel südames olemas ning kuna oma esivanemate päritolu tõttu oli Ericul ka Eesti kodakondsus, siis 2008. aastal otsustas noormees Eestisse kolida.

“Aastal 2008 aga otsustasin tänu nii oma Eesti-külastustele, Euroopa romantiseerimisele kui ka tundele, et raiskan võimalust kasutada Eesti passi, kolida püsivalt oma venna juurde Tallinnasse – või vähemalt nii püsivalt, nagu ma sel ajal emotsionaalselt suutsin.”

Esimene aasta Eestis möödus Ericul raskelt. Vaatamata sellele, et noormehel olid sugulussidemed Eestis ning mitme külastuse kogemus, oli esimene aasta kui ellujäämise katse. Ameerika Ühendriikides oli Ericul lähedane perekond, head sõbrad ning turvaliselt tuttav kogukond, kuid Eestis pidi ta kõike seda alles looma. Esimese aasta

lõpus oli Eric valmis Pittsburghi tagasi pöörduma, sest tundis, et kohanemine Eestis ei õnnestu.

“Ma ei teadnud kui kaua mul võib aega minna enne kui hakkan end siin mugavalt tundma....seisin suure otsuse ees, kas lahkuda või jääda Eestisse. Inimesed ja tunne, et see koht on tuttav mõjutas minu otsust jääda Tallinnasse. Kahe nädala jooksul oli mul töö. Kohtusin tuttavaga, kelle kaudu leidsin töö. Muu on ajalugu.”

Tema üllatuseks hakkasid erinevad ukSED järsku avanema ning elu hakkas tasapisi positiivses suunas veerema. TänaSeks on Eric Eestis elanud peaaegu kaheksa aastat ning tunneb, et kuulub sellesse ühiskonda ja saab siiralt öelda, et Eesti on tema kodu.

“Ma tean, et olen eelisseisundis, kuna mul oli õigus Eesti kodakondsusele ning mind tervitati siin riigis nagu kedagi, kes kuulub siia. Loodan, et sisseändajana võin olla eeskujuks teistele kui keegi, kes on siin loonud elu –kes tunneb kogu südamest, et Eesti on riik, mida võib kutsuda koduks.”

Ericu kogemusest tuleb esile, kuidas narratiivid ei mõjuta ainult minapildi kujunemist ja selgitamist, vaid peegeldavad ka ajalugu ning ühiskonnas toimuvat (Baldwin, 2013; Riessman, 2000). Tema narratiiv põimib endas nii tema vanavanemate kui ka paljude teiste eestlaste lugu, kelle pereliikmed, sarnaselt Ericu vanavanematele, lahkusid Teise maailmasõja järel sõjast räsitud Nõukogude Liidu poolt okupeeritud Eestist. Lisaks, Ericu kogemused kuuluvusega peegeldavad Eesti ühiskonnas toimuvat. Kuna noormees on USAst, heledanahaline, kõrgelt haritud ja omab lisaks Eesti kodakondsust, siis kogeb noormees end vastuvõetuna ja kuuluvana Eesti ühiskonda. Seda kinnitab ka välisõppejõudude ja välistudengitega läbiviidud uuring (Strömpl jt, 2012), milles informandid tõid esile, et Eesti ühiskond on aktsepteerivam nende suhtes, kelle nahavärv on hele ja kes on lääneriikidest.

Nii Sevinci kui Ericu kogemustes on sarnasusi. Nad mõlemad on silmitsi seisnud küsimusega, kuidas säilitada oma päritolumaa identiteet ning kuidas selgitada ka

identiteeti, mis on tekkinud Eestis elamise ja kohanemise tagajärjel. Ericu identiteeti on sügavalt mõjutatud tema Eesti juurte olemasolu. Kui mõelda, et narratiivid on osa mitmest tasandist (ühiskond, kogukond, pere, sõbrad), siis Ericu puhul tuleb esile, kuidas tema vanavanemate ja vanemate narratiivide mõju on jõudnud Ericuni. Kuigi noormees elas USAs, siis Eestist pärit vanavanemate olemasolu ja lood Eestist, kui päritolumaast, on miskit, mis kujundas tema minapilti juba viiendas klassis, kui ta tutvustas teistele koolikaaslastele Eestit. Ericu narratiiv näitab, kuidas lähedaste lood mõjutavad seda raamistikku, mille läbi mõistetakse ümbritsevat.

Nii nagu Ericut on mõjutanud tema lähedaste lood, nii on ka Sevinci abikaasa narratiiv mõjutanud naist, tema otsuseid ja lõpuks ka tema minapilti. Kuna Sevinci mees koges ühel hetkel end olevat rohkem eestlane kui aser, tegi perekond otsuse kolida jäädavalt Eestisse. Peale mõnda aastat Eestis elamist koges ka Sevinc, sarnaselt oma abikaasale, et seisab küsimuse ees, kes ta on ning kuhu kuulub. Kui mõelda, et inimese minapilt on interaktsiooniline ja muutuv, siis tuleb mõlema kogemusest esile, et nad on valinud mitmese identiteedi. Mitmene identiteet kinnitab antud juhul nende integratsiooni.

4.5 Eneseteostus Eestis

Kuigi iga osaleja lugu ja kogemused on erinevad, tuli uurimuses osalejate narratiividest esile eneseteostuse teema Eestis. Kuna uurimuses osales kümme inimest ning Eestis veedetud periood varieerub ühest aastast viieteistkümne aastani, siis tuleb selgesti esile ka seos eneseteostuse tulemuslikkuse, Eestis viibitud aja ja ühiskonna avatuse vahel.

Ericu taust on filmitootmise ja inglise kirjanduse eriala, mille ta omandas Ameerika Ühendriikides. Peale kooli lõpetamist töötas noormees vabakutselisena kohalikus televisioonis, meedias ning üksikutes suure eelarvega filmides. Kogemused filmitööstuses näitasid Ericule, et ta soovib teha karjääri väljaspool seda ala.

“Kui nuputasin, mida oma eluga peale hakata, mõtlesin mul on see pilet, dokument [Eesti pass]mille abil saan minna Eestisse või isegi Euroopasse. Milline raiskamine oleks seda võimalust mitte kasutada.”

Eesti kodakondsuse olemasolu, sugulussidemed Eestis, varasemad kogemused reisidelt ning rahulolematuse oma eluga Ameerika Ühendriikides, motiveeris Ericut kolima Eestisse. Esimene aasta Eestis osutus Ericule katsumuseks, sest lisaks sellele, et oli raske kohaneda, oli noormehel ka raske leida oma kohta ühiskonnas. Kuigi noormees otsis pidevalt tööd, leidis ta vaid lühiajalisi tööotsi, sest samal ajal koges Eesti majanduslikku kriisi. Eric räägib, et esimene aasta oli nagu ellujäämise test, sest tema suurim eesmärk oli leida töö, mis kindlustaks kõige peamised vajadused. Esimesel aastal jäid eneseteostus ja karjääri tegemine tahaplaanile, sest muud vajadused olid olulisemad. Eric pidas esimese aasta raske aja vastu ning peale seda hakkas tema elu Eestis paremuse suunas liikuma.

“Mul on tõesti hea meel, et ma pidasin vastu ning ei alistunud hirmu, kahtluse ja negatiivsete tunnete all.”

Tänapäevaks töötab Eric Tallinna Euroopa Koolis inglise keele, kunsti ja ühiskonna õpetajana. Lisaks sellele on Eric tagasi kooli läinud ning õpib Tallinna Ülikoolis inglise keele õpetajaks.

“Ma armastan õpetamist. See on vastleitud kirg, millega ma kindlasti tahan jätkata pikalt.”

Lisaks õpetamisele osales Eric 2016. ja 2017. aastal Eesti Laulu võistlusel.

“Tunnen, et olen ennast kunstiliselt teostanud enam kui kunagi varem. Tallinnas olen kogenud nii palju hämmastavaid võimalusi, mida kõike ma ei oleks eales suutnud ette kujutada, kui ma esimest korda lennukile astusin.”

Ericu eneseteostuse kogemus on arenenud mitmete aastate vältel, sest intervjuu toimumise ajal oli noormees Eestis elanud seitse aastat. Reflekteerides oma algusele Eestis, toob noormees välja need raskused, millega ta silmitsi seisis. Ericu kogemus esimese aasta jooksul sarnaneb ka paljude teiste intervjuus osalenute kogemustega, eriti

nendega, kes on Eestis olnud aasta või natuke rohkem. Kui Ericu narratiiv koosneb esimestest raskustest, mida ta oma praeguselt võidukohalt tagasi vaadates võib välja tuua, siis need, kes on alles alguses, ei oma veel seda võidu- või läbimurde lugu, sest nad on alles leidmas oma kohta Eesti ühiskonnas.

Alonso on ülikoolidiplomi ja 12-aastase töökogemusega graafikadisainer Tšiilist. Vahetult peale Eestisse kolimist leidis Alonso töö reklaamiagentuuris. Olles abiellunud eestlannaga, kirjeldab ta end tundvat tõelist külalislahkust, vastuvõtmist ja soojust Eesti pere poolt. Kuid see tunne ei kestinud kaua, sest töö reklaamiagentuuris näitas mehele midagi muud. Alonso kirjeldab, et esimest korda oma elus koges ta isolatsiooni tunnet.

“Mu esimene mulje päriselust Eestis oli see, et siin puudus suhtluskultuur. Lõpuks kõik vestlused muutusid eestikeelseteks ning mind nendesse ei kaasatud. See oli kardinaalselt erinev Tšiilile omasest igapäevasest pidevast suhtluskultuurist.”

Kuna tööelus kohanemine ei sujunud, tekkis Alonsol masendus ning mees otsustas perele elatist teenida klienditeenindajana kohalikus restoranis. Ühel päeval internetis kolades, leidis mees pildi kolmerattalisest välikioskist, mis andis talle tõuke alustada oma ettevõttega – Politseipargis tegutseva mobiilse Velokohvikuga.

Ka Alonso eneseteostuse kogemus on arenenud mitmete aastate vältel, sest intervjuu toimumise ajal oli mees Eestis elanud juba viis aastat. Erinevalt teistest uurimuses osalenutest õnnestus Alonsol leida varasema ameti ja kogemustega võrdväärne töö Eestis kohe, kui ta siia kolis. Alonso on ka üks väheseid osalejaid, kellel oli Eestis abikaasa kaudu juba perekond, sotsiaalsõrgustik ja tugi olemas. Mees kirjeldab, et kolinud Eestisse, tundis ta end eesti perekonna poolt vastuvõetuna. See on märkimisväärne, arvestades rändehoiakute raportites ja uuringutes esile tulnud hoiakuid (Ainsaar jt. 2016; TNS Emor, 2014; Voog, 2015). Kuigi mehel oli abielu kaudu eesti pere ja ka kontakt eestlastega, siis mõjus mehele raskelt eestlaste suhtluskultuur töökohas ning mees langes depressiooni. Alonso nimetab kogenut depressiooniks, kirjeldades seda tunnet ja seisundit, mis teda tööelus valdas. Depressioonist avalikult rääkida on raske ning eriti ühiskonnas, kus sisserändajatesse suhtutakse negatiivselt,

kuna see paneb inimese haavatavasse seisundisse. Depressioon räägib inimese psühholoogilisest seisundist ning antud narratiivi puhul peegeldab see mõju, mida töökohal kogetud tõrjutus inimeses tekitab.

Sara ja **Sayid** on olnud Eestis ligikaudu aasta. Süürias tegeles pereisa keemia valdkonnaga ning ema töötas lastekodulaste ja orbudega. Eestis pereisa töötab ning ema panustas intervjuu toimumise hetkel ühiskonda vabatahtliku töö kaudu. Sayid rääkis Sara oskusest maitsvalt toitu valmistada ja kaunist käsitööd teha, seega on perel soov alustada Eestis ettevõtlusega. Perekond on uurinud erinevaid võimalusi, kuidas oma toitlustuse äri alustada, kuid intervjuu toimumise ajal olid Eesti süsteem ja ootused alustavale ettevõtjatele nende jaoks ebaselged. Perekond kirjeldas soovi osta oma toitlustusäri jaoks toidubussi, millega nad saaksid osaleda erinevatel üritustel ja toitlustust pakkuda. Sarnaselt Alonsole, kogeb pere, et eestlaste suhtlusstiil on kinnisem. Seetõttu näevad nad, et oluline on ise esimene samm astuda. Kui teha tavaline kohvik, on võimalik, et seda külastavad vähesed. Kuid kui nad läheksid oma toidubussiga üritustele kohale, oleks neil suurem võimalus kohalikega tutvuda ja neile oma toitlustusteenust pakkuda.

Kolme intervjuueeritava loo põhjal tuleb esile, et mida kauem on Eestis viibitud, seda tõenäolisem on baasvajaduste rahuldamisest eneseteostuseni jõudmine. Nii Eric kui Alonso on elanud Eestis üle viie aasta ning mõlemal on mingi sugulus Eestiga, mis on mõjutanud nende võimalusi ja eneseteostust siinses ühiskonnas positiivselt. Sara ja Sayid on Eestis viibinud ligikaudu aasta ning nende loost tuleb esile, et nad on alles oma eneseteostuse teekonna alguses. Perekonnal on mõte ja soov, kuid teekond selle realiseerimiseni seisab veel ees. See teekond mõjutab suuresti ka seda, kuidas nad pikemas perspektiivis Eestis kohanevad ja siin end tunnevad.

4.6 Kujunenud arvamus Eestist

Erinevad kogemused Eesti ühiskonnas, suhted kohalikega ja see, kuidas sisserändajaid tajuti, mõjutasid seda, milline arvamus osalejatel Eestist kujunes.

Tundub, et **Sameri** kogemused Eestis on näidanud mehele Eestit üsnagi agressiivset poolt.

“Rünnakuid esineb isegi nende vastu, kes on haritud ja töötavad. Sul lihtsalt peab olema vedamist.”

Samas tõdeb Samer, et igal välismaalasel on uues asukohariigis sisemine konflikt sellega, kuidas ennast esitleda. Samer on otsustanud jääda iseendaks vaatamata sellele, kuidas teised teda kohtlevad.

“Kõigil meil, välismaalastel, on saabudes konflikte – kuidas kaitsta oma nime, kultuuri, rahvust, religiooni jne. Olen õppinud, et ei ole mõtet seda kõike kaitsta. Sa esindad seda, kes sa oled. Kui sind aktsepteeritakse, võetakse koos sinuga vastu kogu komplekt.”

Üks teema, mis Sameri narratiivis veel temale meelehärmi tekitavana esile tuleb, on Eesti peremudel. Tulnud kultuurist, kus pered hoiavad kokku, vanemad aitavad lapsi ja lapsed aitavad vanemaid kogu elukaare vältel, ei saa ta aru Eesti perede tugisüsteemist. Täiskasvanutel on kogu aeg kiire ning ta ütleb, et kõrvaltvaatjana ei olegi näinud, kuidas Eesti pered üksteise eesti hoolitsevad ja tuge pakuvad. Siinkohal on oluline mainida, et esialgselt tuli mees Eestisse armastusest eestlanna vastu, kuid kahjuks mõningase aja möödudes abielu purunes. Seda kõike mainis Samer põgusalt ning lõpuks palus oma loost üldse ära võtta. Ehk see selgitab ka Sameri tähelepanekut Eesti perede toe ja üksteise abistamise osas. Kui Tšiilist tulnud Alonsol on samuti eestlannast abikaasa ning mees kirjeldab tundvat end kohalikku perekonda vastuvõetuna, siis Sameri Eesti perekonna vastuvõtu kohta ei tea me midagi. Kuid, Sameri vaatlusest Eesti perede hoolitsemise ja toepakkumise kultuurist võib oletada, et mehel ei olnud kohaliku pere poolt hea tugi ning toetudes ka Soomes läbiviidud mitmekultuursete abielude uuringule (Sjöblom-Immala, 2015) võib arvata, et see võis olla ka üks põhjuseid, mis lahutuseni viis.

Rifat toob välja, et ta hindab eesti rahva juures otsekohest, lihtsust ja töökust. Vastandlikult meediakajastustele, kogeb ta, et Eesti noorem põlvkond on maailmale avatud. Viidates hirmudele, mis on viimasel ajal seoses rändekvootidega esile kerkinud, ning sisserrändajatele, ütleb Rifat:

“Enne kui mõistame kohut, peaksime aru saama kuidas inimesed mõtlevad ning töötama selle nimel, et neid mõista. Nad on sama avatud kui iga teine inimene. Me pidevalt kuuleme nõ põgenikest, nende taustast ning sellest, kus nad tulevad. Kui kuuled sõna põgenikud, siis tahestahtmata mõtled järgmisest kolmest asjast: Isis, islam, Süüria. Ühenda need kolm ning sul on kohutav kooslus ja sa kardad. See on väga normaalne. Meil ei peaks olema eelarvamusi teiste suhtes. Kui on rohkem teadlikkust sellest, siis noored mõistavad seda.”

Kuigi Rifat seda otseselt välja ei ütle, on tema kirjeldusest siiski võimalik mõista, et ta tunnetab Eesti ühiskonnas mingit sorti hoiakute dihhotoomiat. Ühel pool on avara maailmavaatega noored ja teisel pool need, kelle mõistmiseks on vaja vaeva näha. Rifati lähenemises Eesti ühiskonnas olevatele hoiakutele, tuleb esile tema varasemate kogemuste mõju ehk tema narratiivis tuleb esile ühiskonna, kogukonna ja lähedaste mõju (Baldwin, 2013). Kodumaal panustas noormees aktiivselt ühiskonda, viies läbi konfliktide lahendamise ja rahuülesehitamise temaatilisi töötubasid. Riigis valitseva “kriisi”, ühiskonnas olevate kultuuride ja usundite paljususe mõjutanud ja kujundanud noormeest sedasi, et isegi negatiivsete hoiakute keskel oskab ta märgata teist, tema hoiakuid, kartusi ning suunab dialoogile. Rifati kirjeldusest on tunda, et noormees ei võta kaitsepositsiooni ega jää negatiivsete hoiakute ja ühiskonnas levinud sisserrändajate teemalistes diskussioonides passiivseks. Selle asemel näitab ta agentsust. Rifat on nõus seisma silmitsi negatiivseid hoiakuid omavate isikutega ning mõistma seda, kust need hoiakud ja negatiivsus tulevad. See näitab aga julgust, tugevust ja ka risoomset minapilti, sest noormees mõistab nii enda kui teiste mitmekesisust ja kompleksust.

Üldiselt oli osalejatel kujunenud Eestist positiivne arvamus. Seda nii neil kes on Eestis kauem elanud, kui ka nendel osalejatel, kes on uussisserrändajad. Kõikide osalejate narratiividest tuleb esile, et Eesti ühiskonnas tajutakse kas isiklikult või teiste

kogemuste kaudu mingit sorti negatiivset kohtlemist. Samas tõdevad ka kõik osalejad, et Eesti on elamiseks hea ja turvaline riik ning eestlased on lihtsad ja töökad.

4.7 Identiteedi muutused seoses integreerimisega Eesti ühiskonda

Narratiivi rääkimise puhul toimub nii enda kui ümbritseva ühiskonna lahti mõtestamine (Baldwin, 2013), mis tuleb ehedalt esile just rände mõjust identiteedi muutusele. Lisaks kuuluvuse tunde all esile tulnud mitmesele identiteedile toovad osalejad esile ka muid muutuseid oma identiteedis, nagu ootuste juhtimine, otsused oma elu heaolu enda kätte võtta ja palju muud.

Alissa loost tuleb selgelt esile muutus tema ootustes ja mõtetes. Alissa ei ütle otseselt enda kohta, et ta arvas Euroopas olevat ideaalse elu, kuid ta ütleb, et kõik arvavad nii. Seega võib järeldada, et tema mõtteid juhtis mingil määral sarnane narratiiv, et elu Euroopas on kerge. Kohanemise kogemus Eestis on näidanud talle, et elu ei ole nii kerge, kui arvatakse ning igal pool, kaasa arvatud Euroopas, peab vaeva nägema.

“Tundub, et kõik tahavad tulle ELi, sest nende arvates on elu siin imeline. Elu ei ole siin sugugi ainult roosiline. Tuleb olla realistlik.”

Alissa ütleb avameelselt, et lootis Eestis kohata oma unistuste meest, kuid mõistis kiiresti, et suhted vajavad pingutust ning teisest kultuurist inimesega suhe veelgi enam.

“Ma unistasin, et kohtun pika, blondi Eesti mehega, aga selgus, et on raske astuda suhtesse kellegagi, kellel on nii erinev kultuuriline taust.”

Eestis kohanemise kogemise tulemusena tunneb Alissa, et ta on oma ootuste suhtes palju realistlikum.

“Eesti pakub igapäevase võimalusi. See on hea koht, kus olla aktiivne ja kõvasti tööd teha.”

Alissa narratiivi rääkimisel tajus ta, kuidas rände- ja kohanemisekogemus õpetasid talle oma ootuste juhtimist ning tänu sellele muutus ta enda vastu ausamaks ja oma ootuste osas realistlikumaks. Kohanemiskogemus Eestis õpetas naisele, et igal pool on vaja näha vaeva ja teha tööd. Tihti on inimestel ekslik ootus, et välismaale minnes muutub inimene tublimaks ja edukamaks. Nagu Alissa selgitab oma arusaamist, siis reaalsuses on igal pool vaja vaeva näha. Alissa kirjeldusest tulevad esile ka kaks meta-narratiivi. Üks nendest on, et Põhja Euroopas on mehed pikad, blondid ja sinisilmsed. Kirjeldatud välimusega mehi on Põhja Euroopas valdavalt rohkem kui Lõuna Ameerikas, kuid ometigi on ka siin inimeste välimuses palju erinevusi. Teine metanarratiiv, mis peegeldub Alissa kirjelduses on, et kõik sisserändajad soovivad tulla Euroopa Liitu, sest siin on jõukus ja elada on kergem.

Sevinc reflekteerib, kui väga tema teine tulek Eestisse erineb esimesest. Esimene kord oli Eestisse tulemine ajutine ning sellest tulenevalt oli ka tema suhtumine kinnisem, mis mõjutas tema kohanemisvõimet. Teisel korral otsustas ta saada osaks ühiskonnast, õppida selgeks eesti keele, leida tööd temale meeldival alal ning kasvatada oma lapsed siin aktiivseteks ühiskonnaliikmeteks. Tänu sellele muutusele ja otsusele olla isikuna avatud, räägib Sevinc, et ka kohalikud vastasid abivalmilt. Sevinci loost on selge, et teisel korral Eestisse tulles leidis naine oma agentsuse, otsustades olla oma elu ja kogemuste perenaine. Enam ei olnud ta teiste reaktsioonide tõmmata ja lükata, vaid ta otsustas ise vastutada ja oma elu juhtida.

“Kui hästi üks integreerub uude ühiskonda sõltub sellest kui valmis ja avatud see inimene on. Kui ma esimest korda Eestisse tulin, siis jäi mulle külma rahvuse mulje. Kuid kui ma teist korda Eestisse elama tulin avastasin nii palju inimesi, kes on siirad, abivalmid ja avatud. Ma tundsin, et pean vastama samaga. Küsimus ei ole ainult selles kui hästi mind vastu võetakse vaid ka minu enda suhtumises kohalikesse. Kui kohalikud näevad, et ma siiralt soovin selles ühiskonnas olla ja toime tulla, siis nad aitavad mind.”

Sevinci kirjeldusest oma identiteedi muutusest kohanemise kaudu, tuleb esile, et teist korda Eestisse kolides tegi naine teadliku otsuse siin kohaneda. See teadlik otsus räägib

identiteedi konstrueerimisest, mis omab agentsust ja on konstante. Kui esimesel korral Eestise tules oli ta ümbritseva osas kinnine ning see mõjutas tema kohanemist negatiivselt, siis teisel korral otsustas ta võtta kontrolli oma elu ja heaolu üle enda kätte. Konstantsus tuleb aga esile selles, et kui tulid raskused, siis jäi ta kindlaks oma otsusele kohaneda. Naise narratiiv peegeldab ka kahe-suunalise integreerimise mõtet. Selleks, et kohaneda ja integreerida ühiskonda, oli naine avatud ja pühendunud kohanemisele ning teisalt oli ühiskond abivalmis ja toetav tema kohanemise osas.

Nendele aastate tõttu, mis **Eric** on Eestis elanud, näeb noormees, et tal on raske end eestlase või ameeriklasena identifitseerida.

“Mulle meeldib, et mul on mõlemad passid, sest ma ei pea end identifitseerima ühegi konkreetse riigiga. Mulle tundub, et see on see tee, mida tahan oma elus valida. Loomulikult osa minu identiteedist on USAs ülekasvamise kogemus, mis on püsiv osa mu identiteedist. Lisaks on mul nüüd ka Eestis elamise kogemus, mis on samuti püsiv osa sellest, kes ma olen. Kuid see ei tähenda, et ma olen nüüd ameeriklane või eestlane.

Tänu oma kogemustele Eestis ja Ameerikas, mis on voolinud teda selliseks inimeseks, kes ta täna on, tunneb Eric, et ta on pigem maailmakodanik. Lisaks on kogemused Eestis ja Ameerikas aidanud noormehel mõista, et vaatamata elukohale või riigile, jäävad inimesed inimesteks – neil on oma väärtuste süsteem, arusaamised ning soovid luua selline mina-pilt ja elu, millest nad unistanud on.

Kui kuuluvuse tunde all peegeldas Ericu narratiiv erinevate tasandite mõju, sügavat identifitseerimist Eesti juurtega ning Eesti ajalugu, siis rände- ja kohanemisekogemus Eestis on näidanud noormehele rohkemat. Minapildi kujunemise risoomilikul käsitlusel ei saa inimene endast täielikult aru, kui ta ei võta arvesse seda osa, mida tema arengus omavad pere, sõbrad, kogukond, ühiskond (Baldwin, 2013). Eesti juurte olemasolu mõjutas noormehe otsust kolida Eesti, kuid olles Eestis elanud, tõdeb noormees, et sügav osa temast on kindlasti tema kogemused nii Eestis kui Ameerikas, kuid ometigi ei ole ta ei üks ega teine. Noormees viib oma arusaamise oma minapildist veel

kompleksemaks, öeldes, et oma kogemuste tagajärjel meeldiks talle mõelda endast kui maailmakodanikust. See on komplekselt risoomne minapilt.

4.8 Tuleviku väljavaated

Olenevalt põhjustest, mis välismaalased Eestisse tõi, sõltub paljuski ka nende väljavaade tulevikule. Naaberriigist Lätist tulnud **Andris** tuli esialgu Eestisse üliõpilasena ning kirjeldab, et õpingute ajal oli Eesti talle ajutiseks elukohaks. Ta tundis end siin pigem külalisena. Peale õpingute lõpetamist Eesti ülikoolis, plaanis ta kolida Saksamaale ning pühenduda professionaalselt oma harrastusele piljardis. Kuid plaanidesse tuli muutus, kui ta kohtas korealannat, kellega ta Eestis abiellus. Samal ajal leidis Andris ka püsiva töökoha ning aasta jooksul sündis nende perre poeg. Sellel ajal sai Eestist pere püsiv elupaik ja kodu. Andris tunneb, et Eesti on varustanud teda kõigega, millest ta unistanud on.

“See riik on mulle taganud kõik, mida üks isik võiks soovida õnnelikuks eluks – haridus, perekond, töö, sotsiaalne kindlus, kaasatus ühiskonda.”

Andris kirjeldab, et nüüd, kus ta elab Eestis püsivalt, tunneb ta ka tungivat vajadust õppida ära eesti keel. Aasta 2017 eesmärk on jõuda eesti keeles vähemalt A2 tasemele ning ta näeb oma tulevikku kindlalt Eestiga seotuna.

“Pean vabandama kõikide eestlaste ees. Oma laiskuse tõttu [ma ei valda eesti keelt], sest ma ei plaaninud siia kauaks jääda. Kuid nüüd ma olengi siia jäänud. Arvestades, et mu abikaasa on korealanna, kes õppis eesti keele selgeks vähem kui kahe aastaga ning taotleb eesti kodakondsust...Mul on häbi enda pärast. Minu järgmise aasta resolutsioon on õppida vähemalt A2 tasemel eesti keelt. Tegelikult, eesti keel ei ole ju raske, läti keel on palju raskem.”

“Ma soovin jätkata Transferwise’is. Ma olen leidnud töö, mida ma armastan ning seal on ka palju häid eeliseid. Soovin jagada oma elu oma abikaasaga ning kui Jumal lubab, siis saada ka pere juurdekasvu.”

Andrise tuleviku väljavaatest on selgesti näha, et siis kui noormehe jaoks oli Eesti ajutine peatuspunkt, mõjutas see tema hoiakut kohanemise osas. Noormees tundis, et on Eestis pigem külaline ning kohanemine, sealhulgas keele õpe, ei olnud oluline. Andrise hoiak peegeldab ka paljude teiste sisserändajate hoiakut, kes on Eestis ajutiselt. See et Andris sai Eestis aastaid hakkama ilma eesti keelt oskamata näitab, et Eesti ühiskonnas on see võimalik, kui inimene töötab ja õpib kas inglise või vene keelt kõnelevates suhtlusringides. Andris oskab heal tasemel nii inglise kui vene keelt ja tänu sellele on ta Eestis väga hästi hakkama saanud. Tema narratiiv peegeldab Eesti ühiskonnas eksisteerivaid paralleelühiskondki, kus inimesed saavad hakkama vaid inglise või vene keele baasil.

Noormees abiellus, sai isaks ning leidis töö Eestis, mis kõik mõjutas tema soovi teha Eesti püsivaks elukohaks. Peale seitsset aastat Eestis elamist, tõdeb noormees, et eesti keel oleks oluline ära õppida, sest ka tema korealannast abikaasa on eesti keele õppimisega suurepäraselt hakkama saanud. Keeleõppest rääkides võrdleb Andris oma emakeelt, läti keelt, eesti keelega ja ütleb, et esimene on palju keerulisem ja raskem. Võib arvata, et see peegeldab Lätis levinud metanarratiivi, et kohalik keel on palju raskem kui naaberriikide keel.

Sara ja **Sayidi** väljavaated tulevikule sarnanevad Andrise omadele. Ainuke vahe on selles, et Sara ja Sayid on algusest peale tulnud mõttega, et neil pole mujale minna ja Eesti on see ühiskond, kus nad soovivad enda pereelu üles ehitada. Andrise puhul võttis aastaid, enne kui noormees hakkas eesti keele oskusest puudust tundma, kuid Sara ja Sayid tunnetavad selle vajadust juba nüüd. Sara ja Sayidi erisus on see, et üks abikaasadest ei omanud intervjuu toimumise ajal püsivat töökohta ja teise töökoht oli miinimumpalgaga. Ilma püsiva ja korraliku töökohata, on nende elu majanduslikult keerulisem. Perekont selgitab, et nende suurimaks lootuseks on see, et nende poeg saab Eestis hakkama ja kasvab edukaks ühiskonnaliikmeks. Sayid kirjeldas, et pojale meeldivad tema kool, klassikaaslased ja õpetajad väga. Poeg on Eestis tunduvalt rõõmsam ja rahulikum. Koolis on ka selgunud, et poiss on reaalinetes väga taibukas. Seega on Sayidi lootus, et poisist saab tulevikus kuulus matemaatik, füüsik või reaallala

spetsialist. Samuti soovib pere olla osa kultuuridevahelisest dialoogist, teada rohkem Eesti kultuurist ja elust ning samas tutvustada ka enda kultuuri. Perekont soovib lähitulevikus tegeleda ka toidu valmistamisega ning avada koguni oma ettevõtte.

“Oleme saanud abi ning selletõttu soovime ühiskonda panustada.”

Sara on väljendanud soovi panustada oma aega ka vabatahtlikus töös lastega, kuna see on ala, millega tal on aastatepikkune kokkupuude.

Kõikidest uurimuses osalenutest on Sara ja Sayid etapil, kus nad väljendavad selgesti soovi ja tunnetatud vajadust õppida selgeks kohalik keel. Ka Sevinc, Samer, Eric ja Alonso tõid selle oma kogemustes esile, kuid nemad on Eestis pikaajased elanikud, seega nad juba valdavad eesti keelt hästi. Pere kirjeldab ka soovi, et nende laps oleks tubli ja Eesti ühiskonnas edukas. Vanemad seda enda kohta otseselt ei öelnud, kuid kui vaadata nende põhjust Euroopasse varjupaiga taotlemiseks, tuli juba siis esile, et nende suurim mure ja eesmärk oli tagada oma pojale turvaline ja lootusrikas tulevik. See tuleb esile ka selles, mida nad oma tuleviku kohta räägivad. Tuginedes Sameri kirjeldusele sealsest perekultuurist, kus vanemad aitavad lapsi ja lapsed täiskasvanuks saades oma vanemaid, kogu elukaare vältel, siis ehk Süüria pere narratiiv peegeldab sealse ühiskonna metanarratiivi. Võimalik, et lisaks sellele, et vanemad armastavad oma poega ning soovivad talle parimat, on tagaplaanil ka metanarratiiv, et ühel päeval hoolitseb poeg vanemate eest. Samas tuli esile ka teiste uurimuses osalenute seast, et oma lastele sooviti parimat, et lapsed saaksid Eesti ühiskonnas aktiivseks, tubliks ja edukaks osaks.

Lisaks Sara ja Sayidi kirjeldusele tuli esile ka soov teada rohkem Eesti kultuuri, inimeste ja ühiskonna kohta. See soov on otseselt seotud riigis viibimise ajaga, sest perekond on riigis viibinud umbes aasta. Ka teiste osalejate narratiividest tuli esile, et Eestisse tulles oli esmalt soov teada rohkem kohaliku elu ja ühiskonna kohta. Mida kauem on Eestis viibitud, seda enam tuli esile ühiskonna mõistmine ja erinevuste aktsepteerimine.

4.9 Eneseesitlemine

Selleks, et paremini mõista, kes inimene on, kuidas mõistab oma minapilti ja kuidas ennast esitleb, on oluline kuulata nii neid lugusid mida endast räägitakse aga ka neid, mida teised räägivad sellest inimesest (Baldwin, 2013). Selle läbi toimub minapildi konstrueerimine ning arvestades kuulajat, ka eneseesitlemine (Riessman, 2000). Osalejate eneseesitlemised on erinevad. Lähis-Idast tulnud osalejate narratiivid peegeldavad nende püüet konstrueerida minapilt, mis erineb meedias levinud pildist vägivaldsetest äärmuslastest. Nii Lähis-Idast kui ka mujalt pärit osalejate narratiividest tuleb esile, et tegemist on tegusate ja tublide inimestega.

Valentina loost ei tule selgelt välja, et naine on Eestis elanud ebaseaduslikult ligi 12 aastat, sest oma lugu rääkides ei ole ta soovinud seda selgesõnaliselt öelda või rõhutada. Valentina esitleb end kunstnikuna, kellele on oluline olla loominguline ning mitte muretseda seaduslike aluste ja formaalsuste pärast. Tema jaoks on oluline olla kohas, mis inspireerib loomingulisust ja teha seda, mis on talle tema elus kõige tähtsam – kunst. Seega, tavalise inimese jaoks arusaadav stabiilsus, turvalisus ja tasakaal ei olnud Valentinale niivõrd olulised. Naine kirjeldas, et tema tuttavad ja sõbrad nimetavad teda *termiidiks* - inimeseks, kes elab ja toitub teiste kulul. Ta mainis, et tema jaoks on oluline kunst ja eneseväljendamine selle kaudu. Ta on kogu oma elu sellele andnud, sest tal ei ole ei abikaasat ega lapsi, kelle juurde koju tulla või kes tema eest hoolitseksid.

Eneseesitluse juures on oluline silmas pidada kuulajaskonda, kellele ennast esitletakse (Riessman, 2000). Arvestades seda, et magistritöös kasutatav intervjuu oli tehtud IAAM kampaania jaoks, mis kogus kogu maailmaga jagatavaid personaalseid lugusid, on tema eneseesitlemine mõjutatud kaitsvast hoiakust ehk seetõttu, et ebaseaduslikult riigis viibimine on midagi, mis valmistab Valentinale häbi. Selline järeldus tuleb Valentina valikust tutvustada end tema tugevast ja parimast küljest.

Kuigi **Rifat** tuleb Süüriast, siis enda lugu rääkides ei esitle ta end kannatajana, vaid pigem rõhutab seda edu ja aktiivsust, mis talle Süürias omane oli. Kuigi ka süürlased Sara ja Sayid esitlevad end kannatanutena, siis kõrvu jääb pigem kõlama see sundolukord, milles perekond oli.

Rifat ütleb, et *“Peale ülikooli lõpetamist läbisin TOEFL testi...mul oli hea CV kuna osalesin erinevates MTÜdes.”*

Kuna noormees soovis minna välismaale õppima, siis kogus ta juba Süürias olles mõtteid, kuidas soovib enda päritoluriiki uuele asukohariigile tutvustada. Rifat ütleb:

“Kui ma tulin Eestisse, valmistasin esitlema Süüriat teistmoodi, kui me uudistes näeme. Süüria oli olemas ka enne sõda. Süüria õiget olemust tuleb mõista. Uudised keskenduvad ainult halvale, et tõsta eurooplaste seas sümpaatiat vastu võtta rohkem põgenikke. Õige lähenemine oleks näidata riigi tõelist olemust.”

Kuigi Rifat on Süüriast, kus valitseb keeruline poliitiline olukord ning tuhanded inimesed on oma kodud kaotanud, esitleb Rifat ennast noore mehena, kes soovib saada kõrgharidust välismaal. Rääkides oma päritoluriigist, asetab ta põhirõhu oma kultuurile, tavadele, ajaloole ja inimestele, selle asemel, et keskenduda viimaste aastate sõjajubedustele. Noormees põhjendab, et meedia rõhutab palju süürlaste kannatusti ning proovib selle läbi tõsta lääneriikide empaatia taset põgenike osas, kuid tema arvab, et selline lähenemine on vale.

Eneseesitlemine tuleb esile igas teemablokis – elus enne Eestisse tulemist, esitletakse ennast heast sotsiaalsest staatusest: rändeteeaktsiooni kogemustes ja teostuses tuleb esile osalejate julgus riskida helgema tuleviku nimel; kogemustes Eesti ühiskonnas tuleb esile diskriminatsioon, millega sisserändajad Eesti ühiskonnas kokku puutuvad ja nende toimetuleku taktikad räägivad neist palju; kuuluvuse tunde all esitletakse end mitmese identiteedi ja risoomse minapildi kaudu; eneseteostuse all tuleb esile osalejate tulemuslikkus ja panus Eesti ühiskonda; kujunenud arvamuses Eestist esitletakse end kui positiivseid ja ka negatiivseid kogemusi omava isikuna; identiteedi muutustes esitletakse end agentsust, risoomset minapilti omava isikuna ning tuleviku väljavaate osas tuleb esile, laste olulisus aga ka Eesti tulemise põhjuste ja planeeritava Eestis viibimise aja mõju kohanemisele. Kokkuvõtlikult võib öelda, et uurimuses osalejad

esitlesid end järgnevas raamistikus - päritoluriik, välimus, sotsiaalne staatus, Eestisse tuleku põhjus, sugulaste, sõprade ja perekondlike suhete olemasolu, töötamine.

4 Järeldused ja kokkuvõte

Uurimuses osalejad on narratiiv-intervjuu kaudu rääkinud oma narratiivi – toonud esile oma rändemotivatsiooni, oma kogemused Eesti ühiskonnas, praeguse olukorra, soovid tulevikule ja kõige selle läbi on nad ennast määratlenud ehk konstrueerinud oma minapilti. Narratiivid informeerivad meid meie enda, teiste ja maailma kohta ning on ka perspektiiviks, mis mõjutavad meie kogemusi ja meie tähenduste loomise protsessi (Baldwin, 2013; Riessman, 2000). Narratiivi jutustamise käigus mõtestab inimene lahti ja tõlgendab teda ümbritsevaid sündmusi, kogemusi, aga ka konstrueerib oma minapilti. Iga lugu, mida inimene endast ja oma kogemustest räägib, omab komplekselt üksteisega põimuvaid dimensioone (vaata joonis 1). Need dimensioonid on omakorda mõjutatud ühiskonnas ja kogukonnas valitsevate meta-narratiivide poolt. (Baldwin, 2013) Narratiivide puhul on veel oluline silmas pidada, et teistes huvi äratamiseks peab narratiivis olema jagatud tähendus (Atkinson, 1998). Oluline on siinjuures see, et tähenduste loomise protsess ei ole ühepoolne, vaid olulist rolli omab ka narratiivi kuulajas- ja lugejaskond (Baldwin, 2013).

Erinevate osalejate kogemustest tuli esile emotsionaalselt raskelt mõjuvaid kogemusi, mida osalejad tuletavad meelde tugeva intensiivsusega ja proovivad hoomata. Siit tuleb esile olulisus pakkuda sisserändajatele psühholoogilist tuge ja nõustamist. Kui mõnele kultuurigrupile võib psühholoogilise abi palumine või saamine tunduda tabu teemana, siis on oluline leevendada kartusi ja eelarvamusi selle teemaga seoses, et nad saaksid vajaliku toe. Läbi töötanud oma kogemused enne Eestisse tulemist ja ka Eestis kogetu tekitab see nende isikute kohanemist, pikemaajast lõimumist ja suurendab heaolu.

Ootused sisserände kogemuste osas võivad reaalsusest suuresti erineda. Seda kinnitasid ka uurimuses osalejate narratiivid. See võib tekitada frustratsiooni ja eluloolisi segadusi, milles inimene on sunnitud ümber hindama oma minapilti. Kuna antud uurimus tõi esile minapildi ja selle kujunemist narratiivide kaudu, siis sellised eluloolised segadused võivad sisserändajaid tuua kokkupuutesse sotsiaaltöö valdkonnaga. Selletõttu on oluline olla teadlik sisserändajate mitmekesisusest sihtrühmana ja ka nende kogemuste kompleksusest ning erinevate tasandite mõjust nende minapildi kujunemisele.

Tulemuste analüüsimisel selgus, et diskrimineeriv käitumine ja vihakõne uurimuses osalenute vastu oli sagedane. Need kogemused toovad aga esile, et Eestis on aktsepteeritud vihakõne ja negatiivsus sisserändajate vastu niivõrd ühiskonda sisse sööbinud, et seda kogevad mitmed sisserändajad lausa igapäevaselt, vaatamata sellele et nad on püsielanikud. Diskrimineerivate olukordadega tegelemiseks kasutasid uurimuses osalejad vältimise taktikaid. Uurimuses osalenute narratiivid peegeldavad Eesti ühiskonna käitumiskultuuri ja turvalisuse taset. Siit tuleb ka välja, et Eestis ei ole vihakõne või vaenule õhutamine kuidagi karistatud, sest praegune karistusseadustiku vaenu õhutamise sõnastus vajab ka reaalselt ohu tekitamist (Justiitsministeerium, n.d.; Tuulik, 2014). Näiteks, lisaks ähvardamisele kedagi kirvega tappa, peab vaenutsejal olema kirves ka õhku tõstetud. Kuid kui kirves on juba õhus, siis on liiga hilja. Oluline on muuta seaduse sõnastust, et saaks sekkuda õigeaegselt (ibid). Justiitsminister Kristen Michal on öelnud, et karistusseadustik on vaja viia vastavusse rahvusvaheliste nõuetega, vihakuritegude täpsustamine aitaks praktikas reaalseid tagajärgi õigeaegselt ära hoida (Justiitsministeerium, n.d.).

Mõne uurimuses osalenu kogemused peegeldasid, et sattudes väärkohtlemise ja ekspluateerimise ohvriks, ei pakuta Eestis anonüümset ja madalakünnuse abi ja nõu neile, kes on riigis ebaseaduslikult. Erinevate olukordade tõttu süsteemi hammasrataste vahele jäämine ning selle tulemusel riigis ebaseaduslikult elada ja töötada paneb inimese haavatavasse olukorda. Abi ja nõu on oluline, et aidata ebaseaduslikult riigis viibivatel isikutel end legaliseerida siin.

Tuli esile ka, et kuigi mõni uurimuses osaleja on Eestis juba püsielanik, töötab, panustab vabal ajal ühiskonda ning valdab kohalikku keelt, siis ometigi kõnelevad tema kogemused sellest, et ühiskond ei ole teda aktsepteerinud. See tuli eredalt esile just nende osalejate puhul, kes oma välimuselt erinesid suuresti kohalikest. Eesti Vabariigi põhiseadus toob välja Eesti riigi kohustusena tagada eesti rahvuse, kultuuri ja keele säilimise ning iga inimese õiguse oma rahvuskuluvusele. Antud seaduses on kaks poolt – etniliste erinevuste vähenemine sotsiaalse sidususe eesmärgil, aga ka erinevuse säilitamine. See on lõimumine. Eesti lõimumispoliitikate eesmärk on luua Eestis

sotsiaalselt sidus ühiskond, milles elavad erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed. Nii diskrimineerimise teema kui ka püsielanike aktsepteerimine võrdväärsena, peegeldab vajadust suurendada kogu ühiskonna avatust ja muuta hoiakud lõimumist toetavaks, sest pikemas perspektiivis aitab see luua sotsiaalselt sidusa ühiskonna. (Kultuuriministeerium, 2014)

Kõikide osalejate narratiividest tuli esile, et inimese minapilt on interaktsiooniline, muutuv ning erinevate tasandite poolt mõjutatud. See, mis ühiskonna tasandil toimub, aga ka mis on aktsepteeritud, väärtustatud, taunitud mõjutab seda kuidas räägiti oma lugu ja mõisteti ennast oma kõige sisemisel tasandil. Osalejate narratiivid peegeldasid ajaloolisi sündmusi, poliitikaid ja ühiskonnas toimuvat üldiselt. Narratiivi rääkimisel osalejad mõtestasid lahti ennast ja ümbritsevat ühiskonda. Olles teadlik kõigest sellest, saab sotsiaaltöötaja kohast tuge ja mõistmist pakkuda oma kliendile.

Sotsiaaltöötajana sisserändajatest klientidega kokkupuutudes nende narratiivide mõistmine aitab arusaada metanarratiivide, interpersonaalsete suhete ja kultuurilise konteksti mõju inimese kogemustele, minapildile ja narratiivile (Baldwin, 2013). Lugu mida inimene räägib, ei ole seega üksik narratiiv, vaid on alati seotud paljude teiste tegurite ja narratiividega. Arvestades, et sotsiaaltöö püüab mõista inimest terviklikult – sotsiaalses, kultuurilises ja poliitilises kontekstis, siis narratiivide mõistmine aitab aru saada kuidas inimene ka keskkond on vastastikku mõjutatud.

Narratiivide rääkimine ühiskonnas ja ajal, kui teatud gruppidesse suhtutakse negatiivselt, eelarvamuslikult ja ka vihaselt on julgus aga ka sotsiaalse õigluse eesti võitlamine nende poolt, kes narratiivide rääkimist toetavad. Baldwin (2013) ütleb, siis narratiivi mahasurumine on inimõiguste rikkumine ning võimalus oma narratiiv rääkida on aluseks sotsiaalsele õiglusele.

Huvitav oleks mõned aastad hiljem taas teha narratiiv-intervjuu samade inimestega ning võrrelda nende praeguseid lugusid ja kogemusi sellega, mis tuleb tulevikus.

Lõpetuseks, mul on hea meel, et olen saanud töö ülesande siduda teadusliku tööga, sest selle läbi on teoreetiline ja praktiline lähenemine tihedalt käsikäes toiminud. Üks on rikastanud teist.

Kasutatud Kirjandus

- Ainsaar, M.; Asser, K.; Beilmann, M.; Rämmer, A.; Nahkur, O.; Masso, A. (2016). Teooriad hoiakute seletamiseks sisserändajate suhtes. Toim. Mare Ainsaar, Mai Beilmann. Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa sotsiaaluuringu andmetes. Tartu: Tartu Ülikool.
<http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/randehoiakute_raport_loplik.pdf>
- Atkinson, R. (1998). The life story interview (Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods, Vol. 44). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Atwell Seate, A. ja Mastro, D. (2015). Media's influence on immigrant attitudes: an intergroup threat theory approach. Communication Monographs, 1-20.
<http://dx.doi.org/10.1080/03637751.2015.1068433>
- Augoustinos, M. ja Walker, I. (1995). Social cognition: an integrated introduction. London: sage.
- Avdonina, K. (2015). Uusimmigrantide kogemused uues keskkonnas kohanemisest ning kohanemisteenustest: Eesti ja Soome vene keelt kõnelevate uusimmigrantide näitel. Tartu Ülikool. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/48034>
- Back, Les ja Sinha, Shamser. (2012). Migration and the Terms of Inclusion. Fangen, K., Johansson, T., Hammarén, N. (toim.) Young Migrants: Exclusion and Belonging in Europe. London: Palgrave MacMillan.
- Baldwin, Clive. (2013). Narrative social work: Theory and application. Bristol: The Policy Press.
- Bamberg, M., ja Demuth, C. (2016). Narrative Inquiry: An Interview With Michael Bamberg. Europe's Journal of Psychology, 12(1), 14–28.
<<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4873065/>>

- Berry, M., Garcia-Blanco, I., Moore, K. (2015). Press coverage of the refugees and migrant crisis in the EU: A content analysis of five European countries. Cardiff school of Journalism, Media and Cultural Studies. UNCHR.
<<http://www.unhcr.org/56bb369c9.html>>
- Council of Europe (2017). Ränne. <http://www.coe.int/et/web/compass/migration>
- Dewolf, Christopher. (2014). In Hong Kong, Just who is an expat, anyway? The Wall Street Journal. <https://blogs.wsj.com/expat/2014/12/29/in-hong-kong-just-who-is-an-expat-anyway/>
- Eesti Pagulasabi (n.d.). Tegevus. <http://www.pagulasabi.ee/kes-me-oleme>
- Fangen, K., Johansson, T., Hammarén, N. (2012). Margins and Centres – The Voices of Young Immigrants in Europe. Fangen, K., Johansson, T., Hammarén, N. (toim.) Young Migrants: Exclusion and Belonging in Europe (26 – 86; 199 – 214). London: Palgrave MacMillan.
- Integratsiooni sihtasutus (2017). Rändelased mõisted. <https://www.integratsioon.ee/randelased-moisted>
- Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon. (2016). Varre: Korduma kippuvad küsimused. <http://iom.ee/varre/>
- JMK (2017). Kuidas suudab JMK pagulasi aidata? <http://www.jmk.ee/pagulasele/>
- Justiitsministeerium. (n.d.) Justiitsministeerium soovib muuta vaenu õhutamise kuriteoks. <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsministeerium-soovib-muuta-vaenu-ohutamise-kuriteoks>

- Karelsohn, Olga. (2013) Kultuurilise mitmekesisuse arvestamisest sotsiaaltöös vanausuliste kogukonna näitel. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri. 2013 (1).https://intra.tai.ee//images/prints/documents/136662660193_sotsiaalto_1_2013.pdf
- Koutonin, Mawuna Remarque. (2015). Why are white people expats when the rest of us are immigrants? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/mar/13/white-people-expats-immigrants-migration>
- Kultuuriministeerium. (2014) Lõimuv Eesti 2020. Lõimumisvaldkonna arengukava. http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/arengukava_loimuv_eesti.pdf
- Kressa, Kaarel. (2017). Rändeorganisatsiooni juht: getostumise vastu aitab ainult sisserändajate lõimumine kogu linnaga. *Eesti päevaleht*, 29. mai. Kasutatud 29.05.2017 <http://epl.delfi.ee/news/valismaa/randeorganisatsiooni-juht-getostumise-vastu-aitab-ainult-sisserandajate-loimumine-kogu-linnaga?id=78366548>
- Laineste, L.; Raus, T.; Timmi, M.; Vetik, R.; Vihalemm, T. (2011). Rassi- ja võõravimm Eestis. Justiitsministeerium.
- Lyotard, Jean-Francois. (1984). The postmodern condition (1979). Manchester University Press. <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/lyotard.htm>
- Mahmood, Mona ja Harding, Luke. (2012) Syria's worst massacre: Daraya death toll reaches 400. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2012/aug/28/syria-worst-massacre-daraya-death-toll-400>

MTÜ Pagula (2017). Facebook leht. <https://www.facebook.com/mtypagula/>

Opermann, Signe. (2015). Hirmust ja eelarvamusest immigratsiooniuurija pilgu läbi. Tartu Ülikool. <http://novaator.err.ee/258180/hirmust-ja-eelarvamustest-immigratsiooniuurija-pilgu-labi>

Politsei- ja Piirivalveamet (2017). Migratsiooninõustajad. <https://www.politsei.ee/et/teenused/migratsiooninoustajad/>

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25. <http://www.iom.int/key-migration-terms>

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (2014). Põgenikud, varjupaigataotlejad, pagulased: faktid ja müüdid. http://iom.ee/avaldatud_materjalid/faktid%20ja%20myydid.pdf

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (2017). Key migration terms. <https://www.iom.int/key-migration-terms>

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (n.d). Pealeht. <http://iom.ee/>

Riessman, C. K. (2000). “Analysis of personal narratives” in Handbook of Interviewing. Sage Publications. Boston University. <http://alumni.media.mit.edu/~brooks/storybiz/riessman.pdf>

Russell, Jonathan. (2016). Refugees are an untapped resource for fighting Isis – if we want to counter terrorism, we have to let them in. *Independent*. <http://www.independent.co.uk/voices/refugees-are-an-untapped-resource-for-fighting-isis-if-we-want-to-counter-terrorism-we-have-to-let-a6990791.html>

Selg, Marju (2014). Sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri. 2014 (2)

http://www.tai.ee/images/Artiklid/Sotsiaaltoo_professiooni_definitsioon.pdf

Sihtasutus Eesti Inimõiguste Keskus (2017). Keskus.

<https://humanrights.ee/tegevus/keskus/>

Siseministeerium (n.d.). Millest koosneb kohanemisprogramm?

<https://www.settleinestonia.ee/mod/page/view.php?id=118>

Siseministeerium. (2015). Käskkiri: Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks.

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/toetuse_andmise_tingimused_uussisserandaja.pdf

Sotsiaalministeerium. (2017). Teenused ja toetused pagulastele.

<https://www.sm.ee/et/teenused-ja-toetused-pagulastele>

Statistikaamet. (2017) Eesti rändesaldo oli 2016. aastal positiivne.

<http://www.stat.ee/pressiteade-2017-059?highlight=r%C3%A4nne>

Strömpl, J.; Forsel, M.; Jõers-Türn, K.; Kukk, A.; Laaniste, T.; Luha, K.; Lust, M.; Nahkur, O.; Pelisaar, K.; Plaan,.; Raid, K; Rootsi, B.; Tigane, L. (2012). Salliv Eesti: Erineva nahavärviga välisõppejõudude ja –tudengite kogemused. Tartu Ülikool.

<http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/ssi/uuringuaruanne_salliv_eesti.pdf>

Thyer, BA 2001, 'Qualitative approaches', in The handbook of social work research methods, SAGE Publications, Inc., , pp. 257-262.

<<http://dx.doi.org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.4135/9781412986182>>

- TNS Emor. (2015). Arvamusuuring Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi.
https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_suhtumisest_pogenikekriisi_dets2015.pdf
- Tuulik, Maria-Elisa. (2014). Avaliku ruumi mõiste peab tulevikus hõlmama ka interneti. Justiitsministeerium. <http://www.just.ee/et/uudised/avaliku-ruumi-moiste-peab-tulevikus-holmama-ka-interneti>
- Tõldsepp, K. (2013). Eesti elanikkonna hoiakud immigratsiooni suhtes 2004 – 2010. Tartu Ülikool. <<http://dspace.ut.ee/handle/10062/31687>>
- Ubakivi-Hadachi, Pille. (2015). Uussisserändajad.
<http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/9peatykk.pdf>
- Vabariigi valitsus (2017). Pagulasküsimus. <https://valitsus.ee/et/pagulased>
- Voog, Aivar. (2016). Arvamusuuring Eesti elanike hoiakutest pagulastesse.
https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_hoiakutest_pagulastesse_nov.2016.pdf
- ÜRO Julgeolekunõukogu raport. (2017). Syria.
http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2017-04/expected_council_action_in_april_1.php

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Viktoria Kotsjuba
(sünnikuupäev: 24.11.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
“Ka mina olen inimene!” – Eesti sisserändajate kogemused

mille juhendaja on Judit Strömpl, PhD

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 29.05.2017